

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA PODNIKOHOSPODÁŘSKÁ

Porovnání nástrojů ke snížení neoprávněného podnikání
Comparison of Tools used to decrease Unauthorized Business

Student:	Bedřich Tošer
Vedoucí bakalářské práce:	JUDr. Bohuslav Halfar

Ostrava 2018

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra podnikohospodářská

Zadání bakalářské práce

Student: **Bedřich Tošer**

Studijní program: B6208 Ekonomika a management

Studijní obor: 6208R020 Ekonomika podniku

Specializace: 03 Ekonomika a právo v podnikání

Téma: Porovnání nástrojů ke snížení neoprávněného podnikání
Comparison of Tools used to decrease Unauthorized Business

Jazyk vypracování: čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Neoprávněné podnikání z ekonomického hlediska a jeho důsledky
 3. Neoprávněné podnikání z pohledu právního a jeho důsledky
 4. Nástroje ke snížení výskytu neoprávněného podnikání
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

FASSMANN, M. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha, Soudy, 2007. 358 s. ISBN 978-80-86846-21-7.
ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník §§ 140 - 421. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
ŠVARCOVÁ, J. et al. *Ekonomie: stručný přehled: teorie a praxe aktuálně a v souvislostech*. Zlín: CEED, 2010. 303 s. ISBN 978-80-87301-00-5.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **JUDr. Bohuslav Halfar**

Datum zadání: 24.11.2017

Datum odevzdání: 11.05.2018

Ing. Josef Kašík, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Zdeněk Zmeškal
děkan fakulty

Místopřísežné prohlášení

Prohlašuji, že jsem celou tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím literatury a pramenů uvedených v seznamu zdrojů

V Ostravě dne 9.5.2018

Bedřich Tošer

Bedřich Tošer

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce panu JUDr. Bohuslavu Halfarovi za odborné vedení, vstřícný přístup, moudré rady a cenné připomínky.

Obsah

1	ÚVOD.....	5
2	NEOPRÁVNĚNÉ PODNIKÁNÍ Z EKONOMICKÉHO HLEDISKA A JEHO DŮSLEDKY.....	7
2.1	Podnikání a podnikatel	7
2.2	Možné způsoby podnikání v ČR a jejich dělení	8
2.2.1	Fyzická osoba	8
2.2.2	Právnícká osoba.....	8
2.2.3	Živnost.....	8
2.2.4	Podnikání na základě jiného než živnostenského oprávnění podle zvláštních předpisů.....	11
2.3	Neoprávněné podnikání z ekonomického hlediska	11
2.3.1	Neoprávněné podnikání z makroekonomického hlediska.....	12
2.3.2	Neoprávněné podnikání z mikroekonomického hlediska.....	18
2.3.3	Příčiny výskytu neoprávněného podnikání	21
3	NEOPRÁVNĚNÉ PODNIKÁNÍ Z HLEDISKA PRÁVNÍHO A JEHO DŮSLEDKY.....	25
3.1	Neoprávněné podnikání dle živnostenského zákona	25
3.1.1	Živnostenská kontrola	25
3.2	Neoprávněné podnikání dle trestního zákona.....	27
3.2.1	Objektivní stránka neoprávněného podnikání	27
3.2.2	Subjektivní stránka neoprávněného podnikání.....	28
4	NÁSTROJE KE SNÍŽENÍ VÝSKYTU NEOPRÁVNĚNÉHO PODNIKÁNÍ	31
4.1	Možné nástroje ke snížení výskytu neoprávněného podnikání	31
4.1.1	Sankce.....	32
4.1.2	Kontrolní činnost	32
4.1.3	Informování a vzdělávání veřejnosti	35
4.1.4	Snížení nebo úprava zdanění	35
4.1.5	Snížení a úprava odvodů pojistného na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění	38
4.1.6	Snížení administrativního zatížení	39
4.1.7	Alternativní nástroje	40

4.2	Porovnání nástrojů pro snížení neoprávněného podnikání.....	41
4.2.1	Porovnání nástrojů z hlediska efektivity	41
4.2.2	Porovnání nástrojů z hlediska finančních nároků.....	43
4.2.3	Návrh optimálního nástroje ke snížení neoprávněného podnikání.....	44
4.3	Boj se stínovou ekonomikou, prací na černo a neoprávněným podnikáním ve vyspělých zemích Evropské unie	46
4.3.1	Nástroje ke snížení stínové ekonomiky, práce na černo a neoprávněného podnikání	46
5	ZÁVĚR.....	50
	Seznam použité literatury	52
	Seznam zkratk.....	54

1 ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je neoprávněné podnikání. Především pak hledání a srovnání nástrojů sloužících ke snížení tohoto jevu. Neoprávněné podnikání je v současnosti poměrně aktuálním problémem v České republice. Je to jev, který se dá opsat jako podnikatelská činnost nesplňující zákonem stanovené podmínky.

Cílem bakalářské práce je identifikovat a porovnat nástroje, které jsou schopny snížit množství neoprávněného podnikání v České republice. Součástí celku práce je však i vysvětlení pojmů s neoprávněným podnikáním souvisejících. Pojmy jako podnikatel, podnikání, živnostenské oprávnění, stínová ekonomika a další je nutno objasnit pro komplexní porozumění problematice neoprávněného podnikání. Dále je nutné vymezit neoprávněné podnikání z ekonomického a právního hlediska. Znalost legálních aspektů podnikání a ekonomických a právních hledisek neoprávněného podnikání pomůže nalézt efektivní nástroje pro snížení neoprávněného podnikání, nebo snížení růstu tohoto jevu.

K dosažení stanovených cílů práce budou použity některé z metod zkoumání. Využívána bude především srovnávací metoda, a to v poslední kapitole v souvislosti s hlavním cílem bakalářské práce. Využita bude taktéž metoda dedukce při hledání optimálního řešení problematiky neoprávněného podnikání. Dále budou využity analytické poznávací postupy, kdy bude vznik neoprávněného podnikání rozložen na jednotlivé příčiny. Srovnávací metoda je základní metodou hodnocení. Především jde o srovnání problémů, názorů, hypotéz i předpokladů, jež slouží k vytváření, ověřování i zdůvodňování vlastního postoje. Analytické poznávací postupy nebo taky metoda analýzy je použita na bázi myšlenkového rozložení zkoumaného předmětu, jevu nebo situace na jednotlivé části, které se stávají předmětem dalšího zkoumání. Metoda dedukce pracuje s ověřenými a obecně platnými závěry a aplikuje je na dosud neprozkoumané případy. Pro výklad právních předpisů bude užito právních metod výkladu ve druhé kapitole bakalářské práce, která se zabývá neoprávněným podnikáním z právního hlediska. Především se bude jednat o metodu logickou, kdy se analyzuje struktura jevu a souvislosti mezi různými složkami a hledají se kauzální závislosti a metodu jazykovou, která představuje přímý výklad právní normy z jeho textu.

V první úvodní kapitole bude vymezeno téma bakalářské práce a objasněny její cíle. Budou zde stručně popsány a vysvětleny vědecké metody, které budou v práci použity.

Zároveň budou nastíněny souvislosti mezi částmi práce. Taktéž bude uveden stručný popis jednotlivých kapitol bakalářské práce.

Druhá kapitola bakalářské práce bude poukazovat na ekonomické aspekty neoprávněného podnikání. První část kapitoly se bude zabývat především oprávněným podnikáním a s tím souvisejícími pojmy. Dále bude v druhé kapitole poukázáno na různé možné způsoby podnikání v České republice. Poté se bude kapitola zabývat podrobněji živnostenským podnikáním a jeho systémem. Po objasnění pojmů souvisejících s podnikáním bude následovat neoprávněné podnikání z ekonomického hlediska. Věnovat se bude jak mikroekonomického pohledu, tak pohledu makroekonomickému. V souvislosti s ekonomickými aspekty bude využita kvantitativní metoda analýzy a dedukce, kdy bude podrobeno těmto metodám zkoumání podnikání z ekonomického hlediska. Z toho budou odvozeny příčiny vzniku neoprávněného podnikání.

Ve třetí kapitole bude rozebíráno neoprávněné podnikání z právního hlediska. To zahrnuje popis neoprávněného podnikání z pohledu živnostenského zákona a z pohledu trestního zákona. V této kapitole budou použity z vědeckých metod právní metody výkladu právních předpisů, pro větší srozumitelnost. V rámci živnostenského zákona bude podrobněji charakterizována především živnostenská kontrola, která patří mezi důležité nástroje ke snížení neoprávněného podnikání. Dále bude v rámci trestního zákona objasněn § 251 Trestního zákona, jehož obsahem je právě neoprávněné podnikání. V kapitole bude taktéž poukázáno na sankce za neoprávněné podnikání uvedené v § 251 Trestního zákona.

Následující čtvrtá kapitola potom bude čerpat z předešlých kapitol a za využití výše popsaných kvantitativních metod zkoumání budou odvozeny nástroje, které mohou sloužit ke snížení neoprávněného podnikání. Jednotlivé nástroje a možnosti jejich využití poté budou nastíněny blíže. Hlubší porozumění těmto nástrojům poté bude sloužit k porovnání jednotlivých nástrojů, způsobům jejich kombinování a k nalezení optimálního řešení.

V závěrečné kapitole bakalářské práce budou shrnuty návrhy vzešlé ze srovnání jednotlivých nástrojů ke snížení neoprávněného podnikání. Součástí bude taktéž skutečnost, zda a jakým způsobem bylo dosaženo cíle bakalářské práce. Obsahem závěrečné kapitoly bude i subjektivní názor, který bude zahrnovat neoptimálnější návrh na opatření ke snížení neoprávněného podnikání z pohledu autora.

2 NEOPRÁVNĚNÉ PODNIKÁNÍ Z EKONOMICKÉHO HLEDISKA A JEHO DŮSLEDKY

Abychom mohli pracovat s problematikou neoprávněného podnikání a mohli ji porozumět, musíme nejdříve poznat a pochopit základní pojmy spojené se samotným podnikáním. Především analýza živnostenského podnikání a s tím související nutná oprávnění a další zákonem stanovené podmínky, které podnikatel musí splnit, aby mohl podnikat legálně, jsou pro porozumění jevu neoprávněného podnikání podstatné. Tyto pojmy souvisí s tím, co to je podnikání, kdo, za jakým účelem je provozuje a jaké jsou legální způsoby podnikání. Proto je nutné si nejdříve v této kapitole osvojit tyto znalosti, a poté se hlouběji podívat na neoprávněné podnikání z ekonomického hlediska. Tedy, jak ovlivňuje neoprávněné podnikání ekonomii. A to jak z pohledu makroekonomického, tak z mikroekonomického.

2.1 Podnikání a podnikatel

Podnikání je v současné době nepřímo definováno v §420 nového občanského zákoníku. Dříve bylo podnikání definováno v Obchodním zákoníku, ten ale není od 1.1. 2014 platný. Podnikatelem je ten, kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku. (16)

Z ekonomického hlediska:

„podnikatel je právně samostatný, vlastnický oddělený právní subjekt, který vyvíjí svou činnost svým jménem a na vlastní účet“. (1)

Z právního hlediska je dle nového občanského zákoníku podnikatelem osoba, jež splňuje tyto podmínky (1):

- 1) osoba zapsaná v obchodním rejstříku,
- 2) osoba, která podniká na základě živnostenského oprávnění,
- 3) osoba, která podniká na základě jiného než živnostenského oprávnění podle jiného zákona,

- 4) osoba, která provozuje zemědělskou výrobu a je zapsána do evidence podle zvláštního předpisu.

Podnikateli mohou být jednotliví občané, fyzické osoby (dále jen FO), lidé, kteří dovršili 18 let a mají tedy všechna práva a povinnosti související s občanstvím nebo tzv. společenské útvary vytvořené lidmi, jež jsou podle zákona považovány za samostatné právní útvary, tzv. právnické osoby. (15)

2.2 Možné způsoby podnikání v ČR a jejich dělení

Pro podnikání v České Republice si může podnikatel vybrat z několika právních forem. Základními právními formami podnikání jsou **fyzická a právnická osoba**. (dále v textu jako FO a PO) Obě tyto varianty zahrnují několik dalších možností.

2.2.1 Fyzická osoba

Lidská bytost, která získá živnostenský list nebo se přihlásí jako zemědělec a samozřejmě splní další podmínky, které jsou uvedeny v živnostenském zákoně, v daňových zákonech, v zákonech o sociálním, důchodovém a zdravotním pojištění apod. Podnikat může jako osoba samostatně výdělečně činná. Protikladem je právnická osoba.

2.2.2 Právnická osoba

Zde se nejedná o lidskou bytost, ale o společnost s právní subjektivitou, kterou jí přiznávají právní normy. Definovány jsou právnické osoby v zákoně o obchodních korporacích. Může se jednat o společnost s ručením omezeným, akciovou společnost, komanditní společnost, veřejná obchodní společnost, družstvo a v rámci evropské unie je možné založit evropskou společnost nebo evropské hospodářské zájmové sdružení. Pro jev neoprávněné podnikání však bude nejdůležitější objasnění živnostenské podnikání. (10)

2.2.3 Živnost

Dle § 2 ŽivZ je to soustavná činnost provozovaná samostatně, vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. (15)

Živnostník tedy vystupuje pod svým jménem a ručí za svou podnikatelskou činnost celým svým majetkem. Dle živnostenského zákona se živnosti dělí na dvě skupiny podle způsobu získání živnostenského oprávnění, a to na **živnosti ohlašovací** a **živnosti koncesované**. (6)

Živnostenské oprávnění

Jedná se o právo živnostníka provozovat živnost, která je v oprávnění uvedena. Živnostenské oprávnění je vázáno na osobu živnostníka, není proto možné převést jej na jiný subjekt kromě případů, které jsou uvedeny v §13 a §14 ŽivZ, v případech, kdy se jedná o pokračování živnosti. (6)

Živnost ohlašovací vzniká podáním písemného ohlášení na předepsaném formuláři u příslušného živnostenského úřadu, nebo taky může vzniknout dnem, jež podnikatel uvede v ohlášení jako den zahájení své podnikatelské činnosti. Není zde vyžadován souhlas či rozhodnutí živnostenského úřadu k založení takové živnosti. Pokud podnikatel splní podmínky dané zákonem pro danou živnost, může tuto živnost provozovat ještě před vydáním živnostenského listu. Tyto podmínky dále rozdělují živnost ohlašovací dle požadované odborné způsobilosti na tři druhy (6):

- **živnost řemeslnou** - ohlašovatel musí prokázat nejen základní podmínky, ale pro získání potřebuje také prokázat odbornou způsobilost ve zvoleném oboru,
- **živnost volnou** - u této živnosti ŽivZ nevyžaduje žádnou odbornou či jinou způsobilost kromě všeobecných podmínek,
- **živnost vázanou** – zde je potřeba ke všeobecným podmínkám mít odbornou kvalifikaci v daném oboru.

Živnost koncesovaná může být provozována pouze na základě státního povolení, které se nazývá koncese. Oprávnění k provozu živnosti zde vzniká až dnem doručení koncesní listiny, která slouží k udělení koncese. Vydání koncesní listiny může být ze zákonných důvodů žadateli odepřeno. Mezi koncesované živnosti jsou řazeny zásadně obory, u nichž je riziko ohrožení života, majetku, zdraví a zákonem chráněných veřejných zájmů obzvláště vysoké. (6)

Podmínky pro provozování živnosti

Tato část práce patří mezi důležité zdroje, neboť nesplnění těchto podmínek je jednou z příčin, které vedou k neoprávněnému podnikání.

Důležitou podmínkou pro vytvoření živnostenského oprávnění je nutné splnění veřejnoprávních podmínek, které najdeme v ŽivZ. Ty jsou v zákoně pojmenované jako

„podmínky provozování živnosti“. Splnění těchto podmínek posuzujeme ve vztahu ke konkrétní FO. Jedná-li se o situaci, kdy je živnost provozována skrze odpovědného zástupce, pak posuzujeme i osobu v této funkci. (6)

ŽivZ rozděluje podmínky provozování živnosti na dvě skupiny. Ty jsou všeobecné podmínky nutné k provozování živnosti a zvláštní podmínky k provozování živnosti. Na tyto dvě skupiny se nyní podíváme blíže.

Všeobecné podmínky nutné k provozování živnosti:

- věk 18 let,
- bezúhonnost,
- způsobilost k právním úkonům.

To jsou podmínky, které musí podnikatelský subjekt vždy splnit. Odpovědný zástupce zde nehraje roli, jako tomu je u zvláštních podmínek. Zvláštním případem je situace, kdy je živnost provozována ve smyslu § 12 ŽivZ: (6)

Ten pojednává o zvláštních podmínkách, které se týkají především odborné a jiné způsobilosti. Ta musí být splněna, a to u zákonem stanovených živností. Tato způsobilost musí prokázána podnikatelským subjektem před získáním oprávnění. Důležitým předpokladem kvalifikačního charakteru je vzdělání v oboru, někdy i praxe v daném oboru. (6)

Odpovědný zástupce

Jedná se o takovou osobu, která odpovídá za řádný technický provoz živnosti a za dodržování všech živnostenskoprávních předpisů. V případě právnických osob musí podmínky pro provozování živnosti splňovat i její odpovědný zástupce, kterým je FO, jež má bydliště na území České republiky. V případě, že FO nesplňuje podmínky provozování živnosti, musí i ta stanovit odpovědného zástupce. Podnikatel stanovuje odpovědného zástupce jinak u živnosti ohlašovací a jinak u živnosti koncesované. Co se týče živnosti ohlašovací, stačí oznámit stanovení odpovědného zástupce živnostenskému úřadu a pokud splňuje podmínky provozování živnosti, může funkci vykonávat ode dne ustanovení. U koncesované živnosti schvaluje odpovědného zástupce živnostenský úřad a ve své funkci může působit ode dne nabytí účinnosti rozhodnutí právní moci. Vztah mezi podnikatelem a

odpovědným zástupcem je založen na smluvním vztahu, ve formě např. pracovní smlouvy, dohody o pracovní činnosti nebo jiných občanskoprávních a obchodních smluv. (3)

2.2.4 Podnikání na základě jiného než živnostenského oprávnění podle zvláštních předpisů

Jedná se zejména o činnosti (8):

- 1) lékařů, zubních lékařů, farmaceutů a nelékařských zdravotnických pracovníků dle zákona č. 95/2004 Sb. a 96/2004 Sb.,
- 2) veterinárních lékařů a dalších veterinárních pracovníků dle zákona č. 166/1999 Sb. a č. 154/2000 Sb.,
- 3) advokátů, notářů, patentových zástupců a soudních exekutorů dle zákona č. 85/1996 Sb., č. 358/1992 Sb., č. 417/2004 Sb. a zákona č. 120/2001 Sb.,
- 4) znalců a tlumočnicků dle zákona č. 36/1967 Sb.,
- 5) auditorů a daňových poradců dle zákona č. 93/2009 Sb. a č. 523/1992 Sb.,
- 6) burzovních dohodců dle zákona č. 229/1992 Sb. a č. 256/2004 Sb.,
- 7) zprostředkovatelů a rozhodců dle zákona č. 2/1991 Sb. a č. 216/1994 Sb.,
- 8) úředně oprávněných zeměměřických inženýrů dle zákona č. 200/1994 Sb.,
- 9) autorizovaných architektů a autorizovaných inženýrů činných ve výstavbě dle zákona č. 360/1992 Sb.,
- 10) autorizovaných inspektorů dle zákona č. 183/2006 Sb.

2.3 Neoprávněné podnikání z ekonomického hlediska

Ekonomie je věda, která se zabývá různými sférami hospodářského života. Především se zabývá způsoby nabytí bohatství a jeho následným rozdělením. Ovšem zkoumá také zaměstnanost, nezaměstnanost, tvorbu kapitálu, následné využití tohoto kapitálu, inflaci, deflaci, životní úroveň obyvatelstva, mzdy a další veličiny ekonomického významu. Poté hledá odpovědi na otázky vyplývající z těchto dat. Například, proč spotřebitel nakupuje určitý statek více než jiné statky stejného druhu. Jak ovlivňuje průměrná mzda chování spotřebitele na trhu atd. (9)

Ekonomie se zpravidla rozděluje na dvě oblasti, na mikroekonomii a makroekonomii. V této podkapitole si tyto jednotlivé oblasti přiblížíme a blíže specifikujeme, jakým způsobem je ovlivňuje neoprávněné podnikání a jaké můžou z těchto oblastí vyplývat příčiny pro vznik neoprávněného podnikání. (9)

Důvodů, proč se podnikatel rozhodne podnikat neoprávněně může být mnoho, základem je ale stejný princip jako u samotného podnikání oprávněného. Cílem je tedy stále maximalizovat zisk, možná i zvyšovat tržní hodnotu, v případě neoprávněného podnikání v nelegálním nebo neformálním sektoru, které budou popsány v dalších částech práce. Použité prostředky k tomuto cíli však nesplňují zákonem stanovené podmínky. Jednoduše řečeno, získat co nejvíce a dát co nejméně. Ať už se jedná o ušetření finančních prostředků například na daních, či o ušetření času, případně o práci navíc. Příčinu neochoty těchto podnikatelů podnikat legálně lze hledat ve státních regulacích podnikatelského sektoru, jež mohou narušovat tržní mechanismy. Na příčiny vzniku neoprávněného podnikání se blíže podíváme z pohledu jednotlivých oblastí ekonomie. (9)

2.3.1 Neoprávněné podnikání z makroekonomického hlediska

Makroekonomie jako oblast ekonomie zkoumá ekonomiku celkově. Zabývá se různými ekonomickými ukazateli v rámci větší geografické oblasti. Zkoumá ekonomiky větších samosprávných celků, jako např. stát, kraj, okres, či případně i nějaký nadnárodní ekonomicky samostatný systém, jako např. Evropská unie. Především ale zkoumá ekonomiku státu. Mezi makroekonomické ukazatele může patřit státní rozpočet, míra nezaměstnanosti, celková zaměstnanost, množství peněz v oběhu, míra inflace, cenová hladina, celková produkce atd. (4)

Ekonomika státu je neoprávněným podnikáním neblaze ovlivněna. Ovlivnění je způsobeno formou nižšího příjmu do státního rozpočtu a hrubým domácím produktem (dále jen HDP), který neodpovídá realitě. Můžeme říci, že neoprávněné podnikání je součástí celku zvaného stínová ekonomika. Pro získání uceleného pohledu na problematiku neoprávněného podnikání je tedy více než příhodné se na stínovou ekonomiku podívat blíže.

Stínová ekonomika

Definovat stínovou ekonomiku můžeme jako nelegální, skrytou nebo neformální. Nelegální ekonomika zahrnuje výrobu, produkci, prodej a držení zboží či služeb jež nejsou v souladu se zákonem, respektive jej porušují, a taktéž zahrnuje činnosti, které nemohou být legálně vykonávány bez specifického povolení. Skrytá ekonomika označuje legální produkci, z níž plynou příjmy, které nejsou hlášeny příslušným úřadům. A neformální ekonomika, ta zahrnuje neregistrované podniky, které nabízejí produkci a služby v domácnostech. (11)

Dle členění pana Fassmanna se stínová ekonomika dělí na „*černý sektor*“ a „*domácnosti a komunální sektor*“. „*Černý sektor*“ představuje uzavírání obchodu neformální cestou, což vede k navýšení příjmu podnikatele. „*Černý sektor*“ se ale dále člení, a to na:

- **Stínové aktivity připojené.** Ty se objevují u registrovaných podniků, tedy v sektoru formálním. Jedná se o činnosti zaměstnavatele, či zaměstnance, které zvyšují příjem podniku, nikoli jednotlivci. Jde např. o falšování účetních knih, úniky z pojištění, daňové úniky atd.
- **Poloautonomní stínové aktivity,** které již nespádají do sektoru formálního, nýbrž do sektoru neformálního. Týká se neformální produkce služeb a zboží, které jsou určeny pro sektor formální. Zahrnut je i přesun zpět mezi sektory. Oficiální zboží je tedy přesouváno do sektoru neoficiálního, následováno prodejem tohoto zboží na neformálním trhu.
- **Stínové aktivity autonomní.** Do těchto aktivit patří výroba takového konečného produktu, který je určen pro oficiální i neoficiální sektor.

Ve všech těchto typech stínových aktivit „*černého sektoru*“ se můžeme setkat s neoprávněným podnikáním. Dalším sektorem, který je rozlišitelný dle Fassmanna ve stínové ekonomice je sektor s názvem „*domácnosti a komunální sektor*“. Je to oblast nacházející se jak v oficiálním, tak neoficiálním sektoru. Chybí zde platy a transakce, které by sloužily k ušetření nákupu. Tvoří ji tři nezávislé linie. K první linii patří *domácí práce a práce pro sebe*. Ke druhé linii patří *dobrovolnické práce a práce vzájemné*. A ve třetí linii najdeme *výměnný obchod a naturální směnu*. (1)

Důsledky neoprávněného podnikání z makroekonomického hlediska

V této podkapitole budou blíže nastíněny důsledky neoprávněného podnikání z makroekonomického hlediska. Nejpodstatnějším důsledkem působení stínové ekonomiky, jehož součástí je i neoprávněné podnikání, je zkreslování HDP. HDP je klíčový ukazatel pro posuzování ekonomické výkonnosti států. Je tudíž důležité, aby tento ukazatel co nejvíce odpovídal realitě. Dále zde radíme snížení příjmů do státního rozpočtu a růst stínové ekonomiky.

Zkreslení hrubého domácího produktu

„HDP představuje součet peněžních hodnot finálních statků a služeb, vyprodukovaných během určitého období, zpravidla jednoho roku, a to výrobními faktory alokovanými v dané zemi bez ohledu na to, kdo tyto výrobní faktory vlastní.“ (4)

Abychom mohli určit rozsah důsledků zkreslování HDP způsobených neoprávněným podnikáním, je důležité uvést metody výpočtu HDP a stanovit, které složky ukazatele ovlivňuje neoprávněné podnikání přímo a nepřímo.

HDP se měří třemi základními metodami výpočtu, kde každá nabízí jiné hledisko:

- výdajová metoda,
- důchodová metoda,
- metoda založena na součtu přidaných hodnot.

Výdajová metoda měří HDP nepřímo takovým způsobem, že sečteme vynaložené výdaje na jeho pořízení. Ze součtu pak vyplývá velikost produktu. (4) Jinými slovy jde o součet veškerých finálních statků a služeb, které podniky prodaly domácnostem, či jiným podnikům, vládě a které byly vyvezeny v podobě čistého exportu, což je rozdíl mezi exportem a importem. (2) Vzorec pro výdajovou metodu (2.1),

$$HDP = C + I + G + NX \quad (2.1)$$

kde C značí spotřebu domácností, I hrubé soukromé investice, G vládní výdaje na nákup statků a služeb a NX představuje čistý export. (4)

Kromě vládních výdajů na nákup statků a služeb, kdy můžeme předpokládat, že stát nebude nakupovat z jiného než oficiálního (formálního) sektoru, se neoprávněné podnikání

týká všech ostatních složek. U spotřeby domácností (C) je zřejmé, že když spotřebitel provede nákup od neoprávněně podnikající osoby, tato transakce se nezapočítá. Investice podnikatele podnikajícího neoprávněně se taktéž nezapočítá mezi investiční výdaje (I), protože jeho investice nebude nikde zaznamenána. A čistý export (NX) bude ovlivněn neoprávněným podnikáním na stejném principu jako předchozí složky, tedy bude chybět záznam o transakci se zahraničím.

Důchodovou metodu měření HDP je možné označit také jako příjmovou. Je to metoda vycházející z příjmů(důchodů) ekonomických subjektů. Zakládá se na součtu důchodů plynoucích z výrobních faktorů, které byly využity na tvorbu HDP. (4) Vzorec pro výpočet HDP pomocí důchodové metody (2.2),

$$HDP = NI + a + T_N \quad (2.2)$$

NI zde představuje čistý domácí důchod (součet důchodů zmiňovaný v předešlém odstavci), a představuje amortizaci (snížení hodnoty majetku z důvodu opotřebení) a T_N značí nepřímé daně. Je zde možnost NI rozložit na více složek. Tím vznikne nový, podrobnější vzorec (2.3) pro výpočet HDP,

$$HDP = w + i + z + s + n + a + T_N \quad (2.3)$$

kde w označuje mzdy a platy, složka i představuje čisté úroky (úroky přijaté – úroky zaplacené), značí hrubé zisky firem, složka s představuje příjmy ze samozaměstnání (OSVČ) a n označuje renty (pravidelné příjmy, které nejsou platbou za nějaké bezprostřední plnění). (4)

Při neoprávněném podnikání podnikatel neeviduje mzdy, náklady na práci ani příjmy. Z toho vyplývá, že složky výpočtu HDP důchodovou metodou budou oproti realitě nižší. Neevidované složky HDP z hlediska důchodové metody zapříčiňují rozdíl mezi reálným a oficiálním HDP.

Metoda založená na součtu přidaných hodnot je poslední metodou výpočtu HDP. Při výrobním procesu jednotliví výrobci postupně přidávají statku či službě hodnotu, dokud se nakonec nedostane ke spotřebiteli. Při součtu všech těchto přidaných hodnot finálních produktů v celé ekonomice získáme hodnotu HDP. (4)

Zde se neoprávněné podnikání projevuje tím, že hodnota vložená do produktu podnikatelem, který podniká neoprávněně, nebude zaznamenána. Z toho plyne, že stejně jako u předchozích metod hodnota HDP nebude odpovídat skutečnosti.

Znát hodnotu HDP je důležité pro provádění hospodářské politiky státu. Zjistíme tím hospodářskou vyspělost státu a můžeme pak tyto hodnoty porovnat s hodnotami jiných států. HDP slouží také k předvídání jiných ekonomických veličin, které s HDP souvisí, převážně tykajících se zaměstnanosti a nezaměstnanosti. Tím, že jsou hodnoty HDP zkreslené se snižuje jeho užitečnost v rámci statistických údajů. (4)

Růst stínové ekonomiky

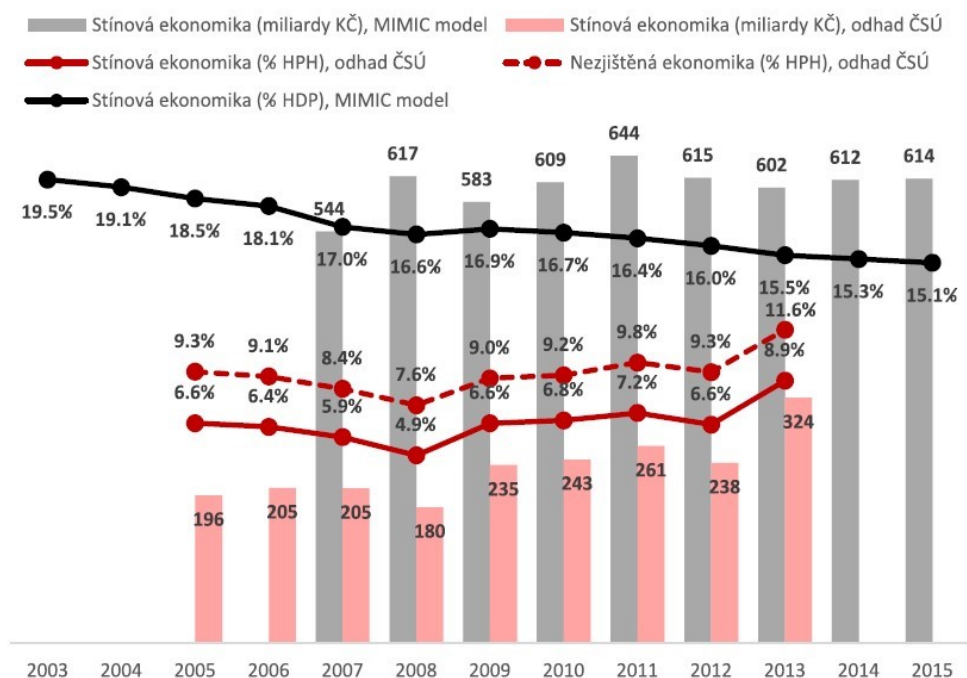
Stínová ekonomika již byla definována na začátku podkapitoly 2.3.1. Její růst je dalším důsledkem neoprávněného podnikání. Stínová ekonomika stojí mimo dosah státních orgánů, nepodléhá tedy žádné kontrole ani zdanění. Rozsah neoprávněného podnikání přímo úměrně ovlivňuje velikost stínové ekonomiky. (1)

Za jednu z hlavních příčin vzniku stínové ekonomiky lze pokládat narušování ekonomicky efektivního přerozdělovacího schématu trhu státem. Za narušitele tohoto schématu rozložení je pak zodpovědný především daňový systém. Tímto narušením vznikne na trhu určitý prostor, který zaplňují právě podniky, jež nemohou nebo nechtějí podnikat v oficiálním sektoru hospodářství. Obecně je základní příčinou vzniku stínové ekonomiky touha po rychlém zbohatnutí a po rychlém nahromadění kapitálu. Další příčiny růstu stínové ekonomiky mohou být institucionální, legislativní a společenská nespojitost, jež vytváří dočasný prostor v institucionálním řádu. Co se týče politické situace, nejvíce se stínové aktivity hromadí v dobách válek, sociálních nepokojů, politických krizí nebo při přírodních katastrofách. (1)

Pro nahlédnutí do stínových aktivit v rámci České republiky je nutné prozkoumat statistiky. V roce 2015 vydalo Centrum ekonomických a tržních analýz, dále jen CETA, studii zabývající se stínovou ekonomikou v České republice v letech 2003 až 2015. Tato studie byla zpracována na základě odhadu, a to s pomocí metody MIMIC (multiple indicator multiple cause) a metody stavebnicové. Metoda MIMIC vychází ze statistické teorie latentních proměnných a identifikace příčin a dopadů stínové ekonomiky. Metody stavebnicové mezi sebou propojují různé odhady získané různými metodami vhodnými pro jednotlivé činnosti ve

stínové ekonomice. Může se jednat o přímé metody jako např. dotazníkové šetření, nebo nepřímé metody, kdy se porovnávají údaje z různých zdrojů a hledají se rozdíly. (11)

Obrázek 2.1 Stínová ekonomika a její vývoj v ČR v letech 2003-2015

Zdroj: <http://eceta.cz/studie-stinova-ekonomika-v-ceske-republice/>

Z grafu je patrné, že metody MIMIC a stavebnicová mají ve výsledných číslech značné rozdíly. Odhad ČSÚ je počítán jako součet úmyslně neregistrovaných výrobců a úmyslně zkreslované ekonomiky. Důvodem rozdílů je různá definice stínové ekonomiky a přístup k odhadu. Jelikož stavebnicová metoda doplňuje odhad oficiální ekonomiky, ukazuje pouze jasně definované nezjištěné části ekonomiky. Na druhou stranu MIMIC se pokouší nepřímo zachytit převažující část stínové ekonomiky, a to ekonomiku skrytou, je však těžké říci, zda nezachycuje i jiné aspekty stínové ekonomiky. Stavebnicová metoda bude pravděpodobně metodou přesnější v dílčích oblastech, které zkoumala. MIMIC odhad pak tvoří pravděpodobnou horní hranici odhadu skryté ekonomiky. Z těchto dvou metod můžeme usuzovat, že reálná velikost stínové ekonomiky se bude nacházet někde mezi těmito odhady. (11)

Z grafu je taktéž jasně zaznamenanatelný odhad částek, které by, v případě, že by podniky podnikaly v oficiální ekonomice, byly součástí státního příjmu. S tím souvisí další následek neoprávněného podnikání. (11)

Snížení příjmů do státního rozpočtu

Mezi další důsledky neoprávněného podnikání patří snížení příjmů do státního rozpočtu. Je logické, že jakmile roste neoprávněného podnikání a s tím i stínová ekonomika, snižují se nebo minimálně nerostou zároveň příjmy do státního rozpočtu. FO či PO podnikající neoprávněně neodevzdávají do státního rozpočtu žádný podíl ze zisku ve formě daní.

Největší podíl na státním rozpočtu mají daně. Tvoří více než tři čtvrtiny příjmů do státního rozpočtu. Právě povinnost placení daní se jeví jako jeden z hlavních důvodů růstu neoprávněného podnikání a v důsledku toho i důvodem růstu stínové ekonomiky.

2.3.2 Neoprávněné podnikání z mikroekonomického hlediska

Z makroekonomického hlediska bylo poukázáno na státní ekonomiku jako na celek. V této podkapitole bude blíže nastíněno naopak chování jednotlivých ekonomických jednotek. Především se jedná o chování podniků, domácností, bank, investorů, kapitálových vlastníků apod. Mikroekonomie se dále zabývá funkcí jednotlivých trhů, ať už se jedná o trh přírodních zdrojů, trh výrobků a služeb, trh práce, či trh kapitálu. (5)

Cena

V mikroekonomickém měřítku můžeme říci, že podnikatel podnikající neoprávněně má konkurenční výhodu oproti legálně podnikajícím podnikatelům. Jelikož neoprávněně podnikající podnikatel neplatí daně a není zatížen odváděním plateb na sociální a zdravotní pojištění, má díky tomu nižší náklady než konkurenční legální podnik a může si dovolit nastavit nižší cenu za stejný výrobek nebo zanechat stejnou cenu a vykazovat vyšší zisk. Oprávněný podnikatel pak těžko konkuruje takovým podmínkám, i za předpokladu, že využívá legálních výhod. Narušuje se tím hospodářská soutěž a taková situace může způsobit nárůst neoprávněného podnikání v daném regionu. (5)

Trh práce

Práce je z ekonomického hlediska nejpodstatnějším výrobním činitelem. Bez práce by nemohla probíhat výroba produktů či poskytování služeb. Práce je většinou prováděna v zaměstnaneckém vztahu, kdy je práce zaměstnance oceňována mzdou, která je formou pracovního příjmu. Trh práce funguje stejně jako trhy se zbožím na principu, kdy na sebe působí poptávka, nabídka a cena. Poptávku na trhu práce vytvářejí podniky na základě

poptávky po výrobcích nebo službách. Nabídka práce vzniká díky občanům, kteří nabízejí své znalosti, dovednosti a svůj čas za určitou mzdu při specifických podmínkách. (5)

Práce na černo

Z mikroekonomického hlediska souvisí s neoprávněným podnikáním práce na černo. Práce na černo je součástí stínové ekonomiky. Pátý direktoriát Evropské komise v roce 1994 definoval práci na černo jako:

„Profesionální aktivity, vykonávané jako jediné nebo druhé zaměstnání, provozované pravidelně za účelem výdělku a nikoli příležitostně a pohybující se na hranici nebo vně povinností daných právním řádem, předpisy a smluvními závazky, s výjimkou těch neformálních činností, které jsou součástí kriminální ekonomiky, protože jsou v rozporu s trestním zákoníkem.“ (1)

Později v roce 1998 Evropská komise definici práce na černo výrazně zjednodušila a popsala ji takto:

„Nehlášená práce představuje jakékoliv placené činnosti, které jsou zákonné, pokud jde o jejich povahu, ale které nejsou ohlášeny veřejným úřadům, při vzetí v úvahu odlišnosti v regulačních systémech členských států.“ (1)

Z těchto definic lze vyvodit, že se práce na černo netýká zcela nelegálního sektoru, ale spíše podniků v legálním sektoru, jejichž podnikání je neoprávněné jen v některých aspektech. Podnikatelé se tímto způsobem snaží ušetřit, neboť za „zaměstnance“ pracující na černo nemusejí odvádět daně ani sociální a zdravotní pojištění. Osoba pracující na černo však nemá žádné výhody plynoucí ze zaměstnaneckého vztahu. V případě, že zaměstnavatel nebude chtít splnit nějaké dohodnuté povinnosti s takovým pracovníkem, nemá se pracovník pracující na černo o co opřít a je tedy v podřízené pozici, ze které není východiska. (1)

Dle definic se z práce na černo vylučuje kriminální činnost. Tím jsou myšleny aktivity nelegální ze své podstaty, které nejsou v souladu s lidskými právy nebo ty které masivně ohrožují zdraví. Jedná se například o obchodování s lidmi nebo prodej drog. (1)

Dále jsou z práce na černo vyloučeny činnosti, jež nemají produktivní charakter, daňové úniky, pokud nesouvisí s vykonanou prací. Toto si můžeme popsat na příkladu živnostníka, který neodvádí daně za část svých výkonů. Tento případ bude spadat do práce na černo. Jedná-li se ale například o podnikatele, který uměle navyšuje své výdaje v daňovém přiznání za účelem snížení daně, tak tento případ pod práci na černo spadat nebude. (1)

Z odstavců výše lze odvodit, že práce na černo má s neoprávněným podnikáním podobné znaky, není však přímou součástí neoprávněného podnikání v nelegálním sektoru. Je však častým případem neoprávněné činnosti oprávněných podnikatelů.

Švarcsystém

Jedná se o formu práce na černo, kdy si zaměstnavatel na vykonání některé činnosti najme OSVČ, i když by na takovou činnost měl mít zaměstnance, který by byl vázán pracovněprávním vztahem. Je to jeden z nejčastějších projevů neoprávněného podnikání z mikroekonomického hlediska.

Švarcsystém je tak pojmenován podle podnikatele Miroslava Švarce, který takovým způsobem začal v roce 1990 podnikat. Ve své továrně propustil všechny zaměstnance, poté jim bylo zřízeno živnostenské oprávnění a navázán smluvní vztah ve smyslu běžné dodavatelské smlouvy. Platy zaměstnanců se nezměnily, zbavil se však povinných odvodů ze mzdy, které zaměstnavatel odvádí státu za své zaměstnance. Panu Švarcovi však tento způsob podnikání neprošel. Jeho úmysl státní úřady prohlédly a neuznaly. Za to, že neodváděl státu daně a pojištění ze mzdy svých zaměstnanců, byl odsouzen k trestu odnětí svobody na tři a půl roku. (12)

V roce 1991 pak Federální shromáždění ČSFR schválilo novelu zákona o zaměstnanosti, kde už byl definitivně švarcsystém od 1.1. 1992 zakázán. (12)

Problém ale nastal s prokazováním švarcsystému. Velmi podobný, ale legální způsob najímání externích pracovníků na některé práce je outsourcing. Nalézt tuto hranici, mezi skutečným obchodním vztahem dvou podnikatelských subjektů a „zaměstnáním“ na živnostenský list, je těžké, neboť hranice je někdy velmi tenká. Mezi roky 2007 a 2012 přímá zmínka o zákazu švarcsystému v zákoníku práce nebyla. V roce 2012 se však od 1.1. do zákoníku zákaz vrací. Ministerstvo práce a sociálních věcí tak švarcsystém dále kontroluje a postihuje. (12)

Základem zde je rozdíl mezi zdaněním závislé činnosti živnostníků a zaměstnanců. Zaměstnavatel za zaměstnance odvádí sociální a zdravotní pojištění, což se živnostníkem nemusí řešit, jelikož ten si tyto zálohy platí sám. Zdanění je v případě zaměstnanců taky větší. Zaměstnanci navíc mají různé zaměstnanecké výhody a taky je zákon chrání v případě, že zaměstnavatel nesplňuje podmínky (např. neplatí mzdy, prodlužuje pracovní dobu atd.). Zaměstnavatel tedy s OSVČ v takových případech ušetří. (11)

Postih za švarcsystém hrozí zaměstnavateli i živnostníkovi. Pokud inspekce rozhodně, že se jedná o švarcsystém, může udělit osobě, která takto zaměstnává pokutu od 250 tisíc až do 10 milionů korun. Případně může podnikateli, který takto zaměstnával na švarcsystém, zpětně vyměřit daně a odvody na pojistné a k tomu ještě přičíst pokutu. Za předpokladu, že podnikatel tímto způsobem stát připravil o hodně peněz, může mu být udělen trest v podobě odnětí svobody. Co se týče živnostníka, jakožto pracovníka, který se nechal zaměstnat na švarcsystém, hrozí mu pokuta až do výše 100 tisíc korun. (11)

Je zřejmé, že švarcsystém je výhodou spíše pro zaměstnavatele. Pro živnostníka pracujícího na způsob švarcsystém to může být výhodou v případě, že je na tom podnik ekonomicky dobře a OSVČ se tedy o svou pozici nemusí obávat. OSVČ má i větší míru svobody než regulérní zaměstnanec, protože může spolupráci, která by mu nevyhovovala ukončit mnohem jednodušším způsobem a je taky v jeho režii, zda přistoupí na pevnou pracovní dobu či nikoli. Živnostník není chráněn zákoníkem práce, nemá tudíž žádný nárok na placenou dovolenou, přestávku na oběd, na pracovní pomůcky a v případě vyhazovu nemá nárok na zákonem stanovené odstupné. Tyto body jsou však odvislé od toho, co si se „zaměstnavatelem“ dohodne ve smlouvě. (11)

U podniků, kteří tento nelegální způsob zaměstnávání upřednostňují je taktéž častým způsobem to, že u pohovorů dají uchazeči jasně na výběr: „Bud' budeš pro nás pracovat na živnostenský list, nebo práci nedostaneš.“. Pokud uchazeč tuto „nabídku“ přijme, staví se tím do velmi nevýhodné pozice. Často má povinnosti zaměstnance, ale výhody a práva ne. Z pohledu OSVČ nemá žádnou svobodu, která je pro OSVČ přirozená. (11)

2.3.3 Příčiny výskytu neoprávněného podnikání

Neoprávněné podnikání je v mnoha ohledech součástí stínové ekonomiky, jak bylo uvedeno výše. Je tedy zřejmé, že některé aspekty vzniku a růstu stínové ekonomiky jsou shodné i pro vznik a růst neoprávněného podnikání.

- **Daně** – Z mnoha příčin je právě tato, jak již bylo podotknuto v předchozích kapitolách, jedna z nejčastějších. Daně jsou pro podnikatele náklady, které neslouží přímo podnikání, proto se jim chtějí nějakým způsobem vyhnout nebo je alespoň omezit, z toho může vyplynout právě neoprávněné podnikání. V dalších případech se stává, že se podnikatelé dostatečně nevyznají v daňových předpisech a byla by pro ně nutnost najmout si daňového poradce, což by přineslo další náklady, které oni ovšem

nechtějí, proto se raději rozhodnou pro neoprávněné podnikání. Tito podnikatelé si však neuvědomují, že daně jsou podstatným článkem fungování ekonomiky státu. Státní rozpočet financuje např. veřejné statky, mezi které patří obrana státu, školství, zdravotnictví, kultura, státní správa, komunikace, infrastruktura atd. Veřejné statky představují takové statky, které slouží občanům státu bez rozdílu. Z toho plyne, že neplacení daní představuje krádež těchto statků. S podnikáním jsou spjaty především daně z příjmů jak FO, tak PO. Tyto daně z příjmů FO a PO upravuje **zákon č. 586/1192 Sb., o daních z příjmu**. V současné době jsou jejich hodnoty u PO 19 % a u FO 15 %. V případě majitelů právnických osob je navíc povinnost nejdříve danit jako PO a poté ještě jako FO, aby mohli získat příjem. (7)

- **Povinnosti podnikatelů** – Tyto povinnosti se odvíjí od toho, jakou činnost chce podnikatel provozovat. Jsou stanoveny zákonem a podnikatel je musí plnit, aby mohl existovat jako legální podnikatelský subjekt v oficiální ekonomice. Mezi hlavní povinnosti patří evidování daní a vedení účetnictví. Tyto povinnosti přinášejí další časovou nebo finanční náročnost závislou na tom, jestli si účetnictví vede podnikatel sám, nebo jej vede jeho zaměstnanec, případně nějaká externí společnost, či jednotlivec. Souvisí s tím také podání daňového přiznání PO nebo FO atd. Při neoprávněném podnikání se podnikatel těchto povinností zbavuje a nemusí je tedy řešit, tím získává více času na samotnou činnost jeho podnikání. Další povinnosti podnikatelů souvisejí s místem, kde podnikatel provozuje své podnikání, tedy provozovny. Ty jsou uvedeny v ŽivZ. Provozovnou může být i automat, nebo jiné podobné zařízení sloužící k poskytování služeb nebo prodeji zboží. S provozovnou souvisí další povinnosti jako označení provozovny, viditelnost provozovny, dodržování požárních, hygienických, stavebních předpisů atd. Za činnost provozovny musí odpovídat odpovědná osoba. Zvenčí musí být provozovna viditelně a trvale označena názvem, případně jménem a příjmením, také může být označena obchodní firmou anebo identifikačním číslem. (3) (ŽivZ) (7)
- **Systém sociální podpory** – Příčinou proč, se osoba rozhodně podnikat neoprávněně může být lákavá možnost zneužití systému sociální podpory, kdy nezaměstnaný pobírá podporu v nezaměstnanosti a k tomu podniká v neoficiálním sektoru. Pobírá tedy 2 příjmy. Z podnikání neodvádí daně a má pravidelný příjem ze sociálních dávek. Tímto způsobem parazitování na sociálním systému státu získává podnikatel větší finanční příjmy, než by získával v oficiální ekonomice. (18)

- **Zdravotní pojištění a sociální zabezpečení** – Podnikatelský subjekt musí státu odvádět nejen daně, ale také s daněmi souvisejícími zálohy na zdravotní pojištění a sociální zabezpečení. Ty ale musí odvádět za jakýchkoliv podmínek. Nehledí se tedy na to, jestli vykazuje zisk nebo ztrátu. To může podnikatele vést k tomu, aby začal zanedbávat tyto povinnosti a začal podnikat neoprávněně. Vyměřovací základ pro odvody na sociální zabezpečení je možné nalézt v §5 odst. 1 a 2 **zákona č. 589/1992 Sb. zákon o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti**. Sociální zabezpečení se vypočítá ve formě záloh, a to v minimální výši 29,2 % z vyměřovacího základu. Pro rok 2018 minimální vyměřovací základ v hlavní činnosti podnikání osoby samostatně výdělečně činné (dále jen OSVČ) činí 7 495 Kč a pro vedlejší 2 998 Kč. Minimální měsíční záloha pro hlavní činnost je 2 189 Kč a pro vedlejší činnost 876 Kč. Pro zálohy u zdravotního pojištění pro OSVČ platí, že se vypočítá 13,5 % z vyměřovacího základu. Kdy minimální vyměřovací základ pro rok 2018 činí 14 990 Kč. Minimální měsíční záloha je tedy 2 024 Kč. Po sečtení sociálního zabezpečení a zdravotního pojištění a přepočtu na celý rok se částka vyšplhá na minimálně 50 556 Kč. Pro podnikatele, pro kterého by tato částka znamenala rozdíl mezi ziskem a ztrátou, může být právě tento finanční výdaj příčinou podnikání v neoficiálním sektoru, tedy neoprávněného podnikání. (19)
- **Nevědomost** – Méně častá, avšak neméně podstatná příčina souvisí s neznalostí podnikatelské problematiky. Především se týká informací o povinnostech, které podnikatel musí splňovat, ať už na začátku podnikání v souvislosti se založením podniku, nebo pak v průběhu podnikání, kdy nedodržuje nějaké např. hygienické normy. Z toho pak často vyplývají neoprávnění podnikatelé, kteří z počátku neberou v potaz, zda podnikají oprávněně, či neoprávněně. V České republice by takováto příčina neměla být tak častá, neboť systém školství absolutní neznalost prostředí podnikání neumožňuje. Může se ale stát, že osoby budou znát jen základní informace a důležité náležitosti související se založením podniku a udržováním zákonných norem se k nim nedostanou. Tato příčina může být spíše větším problémem v geograficky rozsáhlejších státech, které mají v rámci státu odlehlejší oblasti.
- **Další příčiny**– K dalším příčinám je vhodné zařadit psychologické příčiny, které souvisí s povahou osobnosti podnikatele, s jeho myšlením, chováním, přesvědčením atd. Dále je možné zde zařadit příčiny související se sociálními poměry z nichž

podnikatel vychází, s čímž může souviset i nedostatečné vzdělání a z toho vyplývající neznalost potřebné legislativy.

Osobnostní rysy podnikatele, jež mohou vést k neoprávněnému podnikání mohou být například sklony k riskování nebo zakořeněné rebelství a z toho vyplývající nesouhlas se systémem, s čímž souvisí neochota dodržovat pravidla, případně i pocit, že je daná osoba „nad systémem“, a že na něj kontrolní orgány „nedosáhnou“. Určitým popudem k nelegální činnosti ve formě nelegálního podnikání v souvislosti s nesouhlasem se systémem může být i nějaký traumatický zážitek z dětství, kdy bylo dítě svědkem nějaké zřetelné nespravedlnosti ze strany státu, nebo tuto situaci tak alespoň vnímalo, a proto nemá důvěru ve státní aparát. Podnikatelé mohou vnímat, že nejsou dostatečné kontroly ani jiná opatření, která by měla snižovat či odhalovat neoprávněné podnikání. Podnikatelskému subjektu se můžou zdát zanedbatelné sankce. Nebere je tedy jako podstatné ani jako omezující. Příčinou také může být to, že chce podnikatel obchodovat s nějakým zbožím, které samo o sobě není legální nebo ke kterému potřebuje speciální oprávnění, např. drogy, zbraně atd.

O psychologických příčinách nelze prohlásit, že mají stejnou váhu jako např. daně. Spíše než za přímou příčinu lze psychologické příčiny považovat za faktory, které zvyšují pravděpodobnost, že si ta určitá osoba, s danými psychologickými předpoklady, vybere právě neoprávněný způsob podnikání.

3 NEOPRÁVNĚNÉ PODNIKÁNÍ Z HLEDISKA PRÁVNÍHO A JEHO DŮSLEDKY

V následující kapitole bude blíže nastíněn pojem neoprávněné podnikání z právního hlediska, a to zejména dle ŽivZ. Poté bude následovat rozdělení na správní delikty a přestupky. Dále si neoprávněné podnikání vymezíme z pohledu **zákona č. 40/2009 Sb., TrZ.**

NOZ ani ZOK neoprávněné podnikání nijak neuvádějí, pouze vymezují osobu podnikatele, jak jsme již uvedli v předchozí kapitole. Zrušený Obchodní zákoník neoprávněné podnikání upravoval v § 3a odst. 2 (6):

„Osoba, která uskutečňuje činnost, k níž se podle zvláštních právních předpisů vyžaduje ohlášení nebo povolení, bez takového ohlášení nebo povolení, a osoby, které takovou činnost uskutečňují jménem jiné osoby anebo na její účet, odpovídají za škodu tím způsobenou; tím není dotčena jejich odpovědnost podle zvláštních právních předpisů.“ (20)

3.1 Neoprávněné podnikání dle živnostenského zákona

Pojem neoprávněné podnikání přímo v ŽivZ definován není. ŽivZ ale definuje provozování živnosti, které je ve větším rozsahu, než je dovoleno osobě skrze živnostenské oprávnění. To je chápáno jako neoprávněné podnikání. (6)

Když živnostenský úřad odhalí v rámci živnostenské kontroly nedostatky související s povinnostmi stanovenými ŽivZ při provozu živnosti, může uložit podnikateli formou rozhodnutí odstranění těchto nedostatků. Případně může uložit pokutu, jejíž výše záleží na tom, zda se jedná o přestupek FO nebo o správní delikt podnikatele. Zde nezáleží jde-li o PO nebo FO. (6)

3.1.1 Živnostenská kontrola

Je to činnost, jež provádějí zaměstnanci živnostenského úřadu na základě § 60a ŽivZ a následujících. Kontroloři, po prokázání písemným ověřením nebo formou průkazu, sledují dodržování povinností daných ŽivZ, povinností vyplývajících ze zvláštních právních předpisů a v případě koncesovaných živností povinností vyplývajících z rozhodnutí o udělení koncese. Důkazní materiál mohou pořizovat jak formou zvukových, tak i obrazových záznamů. Dle závažnosti výsledků kontroly poté úředníci mohou uložit podnikateli sankci, případně vydat rozhodnutí o pozastavení provozování živnosti, či o zrušení živnostenského oprávnění. (3)

Ke kontrole jsou zaměstnanci živnostenských úřadů oprávněni si přizvat např. pracovníky orgánů hygienické služby, České obchodní inspekce, dozoru nad bezpečností práce, policie, orgánů veterinární správy atd. Úředníci mají během kontroly právo vstupovat pouze do objektů, které souvisejí s kontrolou povinností podnikatele, vycházejících přímo ze ŽivZ a z rozhodnutí o udělení koncese. (3)

Při zjištění nedostatků může kontrola živnostenského úřadu nařídit jejich odstranění. Pro odstranění těchto nedostatků uloží kontrola lhůtu, která je přiměřená okolnostem daného nedostatku. Podnikatel má však právo odvolat se z důvodu nesouhlasu s výsledkem kontroly, a to ve lhůtě 15 dnů od doručení rozhodnutí. Následkem ale není odložení rozhodnutí a podnikatel tak musí odstranit kontrolou nalezené nedostatky ve lhůtě. (3)

Právo živnostenského úřadu na kontrolu se vztahuje také na kontrolu zahraničních podnikatelských subjektů v rámci Evropské unie působících na území České republiky. Kontroly se týkají oprávnění příslušných podnikatelů členských států EU a zajištění poskytování služeb FO splňující požadavky odborné způsobilosti dle přílohy č. 5 ŽivZ, v případě, že se jedná o takovou činnost. V rámci ŽivZ se na dané podnikatele jiná ustanovení nevztahují. (3)

Přestupky

Skutková podstata přestupku je popsána v § 61 ŽivZ. Neoprávněné podnikání je zde vymezeno ve 3. odstavci. Zde se jedná o případy, kdy FO nemá živnostenské oprávnění. Sankce se člení dle toho, o jaký druh živnosti se jedná. Především je zde podstatný rozsah nutně splněných povinností pro získání daného druhu živnostenského oprávnění. V případě živnosti volné je nejvyšší možná pokuta 500 000 Kč. Jedná-li se o živnost vázanou či řemeslnou, pak je maximální výše pokuty 750 000 Kč. Pokud jde o živnost koncesovanou, může se pokuta vyšplhat až na 1 000 000 Kč. (3)

Správní delikty

Jedná se o protiprávní jednání PO nebo podnikajících FO, jejichž skutkové podstaty najdeme v § 62 ŽivZ a § 63 ŽivZ. Pro téma bakalářské práce je však podstatný především § 63 ŽivZ, kde se jedná o skutkové podstatě neoprávněného podnikání, přesněji řečeno o podnikání bez živnostenského oprávnění. Rozdělení je zde shodné s rozdělením v případě přestupků, jedná se tedy především o to, jaké povinnosti je nutné splňovat pro získání daného druhu živnostenského oprávnění. Tedy v případě, že PO provozuje živnost volnou bez

patřícného živnostenského oprávnění může jí být udělena pokuta do výše 500 000 Kč. V případě řemeslné či vázané živnosti je maximální pokuta 750 000 Kč. U koncesované živnosti je maximální výše pokuty 1 000 000 Kč. (3)

3.2 Neoprávněné podnikání dle trestního zákona

Neoprávněného podnikání se dle ustanovení § 251 odst. 1 TrZ dopouští ten, kdo:

“Neoprávněně ve větším rozsahu poskytuje služby nebo provozuje výrobní, obchodní nebo jiné podnikání.” (8)

Výraz „neoprávněně“ představuje rozpor s ŽivZ nebo s jinými právními předpisy, které upravují podnikání. (8)

K posouzení neoprávněného podnikání jako trestného činu je nutné, aby bylo prováděno ve větším rozsahu, jak je uvedeno v samotné definici. U tohoto případu ale není možné užít výklad uvedený v § 138 odst. 1 TrZ, kde je uvedena výše škody většího rozsahu na částku nejméně 50 000 Kč. Především se zvažuje u neoprávněného podnikání ve větším rozsahu, zda se jednalo o činnost srovnatelnou s výkonem zaměstnání, provozovanou s cílem dosáhnout trvalého zdroje finančních příjmů. Další podstatná kritéria pro posouzení neoprávněného podnikání jsou především délka doby, po níž trvá dané neoprávněné podnikání nebo poskytování služeb, rozsah této činnosti, její objem, ceny pracovní síly použité v takovém podnikání, ceny použitého materiálu nebo ceny předmětů určených k prodeji atd. (8)

3.2.1 Objektivní stránka neoprávněného podnikání

Do objektivní stránky neoprávněného podnikání se řadí to, co tato činnost ovlivňuje. Co je jejím cílem. Znaky, které charakterizují objektivní stránku trestného činu jsou jednání, následek a příčinná souvislost mezi jednáním a následkem. Jednáním se v případě neoprávněného podnikání rozumí podnikání, které není evidované v jakékoliv legální podobě. Následkem neoprávněného podnikání může být ono výše popsané zkreslení HDP, snížení příjmů do státního rozpočtu, či narušení tržního hospodářství v daném regionu, a to například nastavením bezkonkurenčních cen díky nižším nákladům, které jsou zapříčiněny neodváděním povinných daní a odvodů na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění. (8)

Objekt neoprávněného podnikání

Objektem neoprávněného podnikání jsou společenské zájmy a vztahy v rámci podnikatelských činností. Cílem těchto podnikatelů je především zvýšit své zisky. Hlavní problém je však v tom, že toho chtějí dosahovat nedodržováním legislativy.

3.2.2 Subjektivní stránka neoprávněného podnikání

Podmínkou pro posouzení neoprávněného podnikání jako trestný čin je především **větší rozsah**. Větším rozsahem se uvažuje především to, jestli se jednalo o činnost srovnatelnou s výkonem zaměstnání, provozovanou s cílem získat trvalý zdroj finančních příjmů, jak již bylo uvedeno výše. Aby drobné neoprávněné podnikání naplňovalo skutkovou podstatu většího rozsahu, musí dle judikatury trvat nejméně šest měsíců. (8)

Neoprávněné podnikání bývá ze zásady prováděno za účelem zisku, to však neznamená, že neoprávněné podnikání, které je ztrátové, ale splňuje ostatní znaky trestného činu, je nepostihnutelné. Hlavní úlohu zde hraje účel činnosti, čímž je snaha získat příjem. To, jaký má subjekt výsledek hospodaření nemá pro posouzení neoprávněnosti význam. Jestliže není prokázán úmysl provádět podnikatelskou činnost neoprávněně, posuzuje se tato činnost podle zásad vztahujících se k právnímu omylu. (8)

Pro naplnění subjektivní stránky neoprávněného podnikání je potřeba prokázat úmysl. Úmysl je uveden v §15 TrZ:

Trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel

a) chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, nebo

b) věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn. (17)

Úmysl musí současně obsahovat naplnění neoprávněného znaku. V případě neoprávněného podnikání se prokázání úmyslu nejeví jako problém. Protože podnikatelé provozující legální živnost mají živnostenské oprávnění nebo jiné oprávnění sloužící k provozu oprávněné podnikatelské činnosti anebo musí splňovat jiné zákonem stanovené předpoklady, jež jsou nutné k provozování určité podnikatelské činnosti. Všechna tato oprávnění je možné nalézt a ověřit v náležitých dokumentech. Jedná se např. o živnostenský list nebo u advokátů osvědčení, které získají, když jsou zapsaní do seznamu advokátu, při splnění určitých podmínek.

Pachatel

Je subjektem neoprávněného podnikání. Jedná se o FO, jež dovršily patnáctý rok věku nebo PO, jež svým jednáním naplnily všechny znaky skutkové podstaty trestného činu neoprávněného podnikání. (8)

Dříve byl v České republice problém s trestní odpovědností PO, jelikož mohla být obviněna jen FO, která danou PO zastupovala. Po zavedení zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, pak již byly PO trestně odpovědné vyjma případů uvedených v **§ 7 Zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim**. A vzhledem k tomu, že § 251 TrZ zde uveden není, vztahuje se trestný čin neoprávněného podnikání i na PO. (8)

Trestného činu neoprávněného podnikání se v praxi nejčastěji dopouští FO provozující podnikání. Pokud ale FO podniká neoprávněně podle § 251 TrZ v souvislosti s nějakou společností, např. společností s ručením omezeným, je společnost za takovou činnost trestně odpovědná, jak je již v předešlém odstavci uvedeno. (8)

Způsobení škody značného rozsahu a získání značného prospěchu

V druhém odstavci § 251 TrZ je uvedeno, že pachatel bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo peněžitým trestem, způsobí-li neoprávněnou podnikatelskou činností značnou škodu nebo pokud získá takovou činností pro sebe nebo pro jiného značný prospěch. (20)

Dle odst. 1 § 138 TrZ je vymezena značná škoda výší nejméně 500 000 Kč. Značný prospěch je poté vymezen odstavci 1 i 2 § 138, a to taktéž výší nejméně 500 000 Kč, jelikož se na něj vztahuje stejné výkladové pravidlo jako na značnou škodu. Abychom správně určili, že výtěžek podnikatele překročil danou výši pro značný prospěch, je zpravidla nutné přibrat k posouzení znalce v oboru ekonomiky. Zavinění je pro tento případ vymezeno v § 17 písmeno a): (8)

„K okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, se přihlédne, jde-li o těžší následek, i tehdy, zavinil-li jej pachatel z nedbalosti, vyjímaje případy, že trestní zákon vyžaduje i zde zavinění úmyslné.“ (20)

Způsobení škody velkého rozsahu a získání prospěchu velkého rozsahu

Další úrovní škody po škodě značného rozsahu je škoda velkého rozsahu. Ta je taky vymezena v odst. 1 § 138 TrZ. A její spodní hranice je 5 000 000 Kč. Jedná se o nejvyšší hranici výše škody dle TrZ. Vymezení prospěchu velkého rozsahu opět nalezneme v odstavcích 1 a 2 § 138 TrZ, kdy posouzení prospěchu jako prospěchu velkého rozsahu je omezeno výší 5 000 000 Kč. Taktéž se jedná o nejvyšší hranici dle TrZ. Při určování je nutné vycházet z tzv. čistého prospěchu, protože musíme odečíst ceny spotřebovaného materiálu, energie, mzdy pracovníků a cenu vlastní pracovní síly podnikatele. Jakož i v případě určování značného prospěchu, je třeba k posouzení přizvat znalce v oboru ekonomiky. Zavinění postačí stejně jako u značné škody § 17 písmeno a). (9)

4 NÁSTROJE KE SNÍŽENÍ VÝSKYTU NEOPRÁVNĚNÉHO PODNIKÁNÍ

V poslední kapitole této bakalářské práce budou v první řadě popsány možné nástroje ke snížení výskytu neoprávněného podnikání a následně budou srovnány mezi sebou. Poté bude vyvozeno, které nástroje jsou vhodnější více, a které méně. Dále bude navrženo optimální řešení problematiky neoprávněného podnikání formou využití kombinace nástrojů pro jeho snížení. V závěrečné části kapitoly pak bude popsán boj se stínovou ekonomikou, prací na černo a s tím souvisejícím neoprávněným podnikáním ve vyspělých členských zemích Evropské unie.

Teoreticky by neoprávněné podnikání přestalo existovat, kdyby stát zrušil veškeré regulace podnikání. Nemělo by to ale cílený efekt, protože spíše než o zrušení neoprávněného podnikání, by se jednalo o jeho legalizaci a zároveň by tím stát ztratil podstatnou formu příjmů do státního rozpočtu. Tuto možnost můžeme tudíž předem jako použitelný nástroj vyloučit. Z tohoto extrémního případu si však můžeme vzít podstatnou informaci, a to, že příčiny neoprávněného podnikání vycházejí z podmínek, které stát ukládá jako nutné pro podnikání. Neochota plnit tyto zákonné podmínky potom vede k růstu neoprávněného podnikání. Z předchozích kapitol je vhodné připomenout, že se jedná o platební povinnosti, ať už daňové či odvádění sociálního a zdravotního pojištění, administrativní zátěž, související převážně se založením podniku a odváděním daní, nevědomost a psychologické příčiny.

4.1 Možné nástroje ke snížení výskytu neoprávněného podnikání

Nástroje, které by mohly pomoci omezit, odhalit nebo snížit rozsah jevu neoprávněného podnikání lze vydedukovat z příčin neoprávněného podnikání. Tyto nástroje se mohou projevit zvýšeným úsilím odhalit neoprávněné podnikání, případně zvýšením postihů za neoprávněné podnikání nebo zlepšením podmínek pro podnikání v legálním sektoru, jako například snížení povinných odvodů, zjednodušení založení podniku, podpory podnikání ze strany státu nebo případně odměny za dodržování zákonem stanovených povinností. Taktéž by snížení výskytu neoprávněného podnikání v budoucnu mohlo pomoci průběžné informování veřejnosti. To vše bude probráno v následujících částech této podkapitoly.

4.1.1 Sankce

Sankce a postihy jsou podstatným dílem odhalování neoprávněného podnikání. Sankce můžou být uloženy ve formě finančních pokut, ale taky například ve formě zákazu činnosti v daném oboru na určitou dobu. Tento nástroj může sloužit ke snížení ochoty podnikatelů vydat se cestou podnikání v neoficiálním sektoru. Hraje zde však roli vynucování povinností ze strany státu. Možnou variantou úpravy sankcí by mohlo být zvýšení pokut za neoprávněné podnikání na částky, které by citelně postihly i podnikatele s vyššími výnosy v neoprávněném podnikání. Příkladem, který by mohl odradit mnoho potenciálních neoprávněných podnikatelů, by bylo stanovení pokuty v takové výši, kdy by se dle různých znaků odhadla maximální možná výše zisku neoprávněného podnikatele a pokuta by pak byla stanovena nad tuto výši například dvojnásobně.

Případnou změnou legislativy by bylo možno docílit snížené motivace pro neoprávněné podnikání, a to například odnětím svobody, či veřejně prospěšnými pracemi. Samozřejmě by se všechny tyto tresty odvíjely od rozsahu neoprávněného podnikání. Spíše, než odnětí svobody by bylo vhodné pro osoby, které byly obviněny z neoprávněného podnikání, zavést veřejně prospěšné práce, čímž by částečně vynahradily státu ušlý příjem do státního rozpočtu.

Je zde na místě podotknout, že sankce uvedené v § 251 TrZ jsou dle mého názoru dostačující a v tomto směru by úprava tohoto nástroje neměla být prioritou.

4.1.2 Kontrolní činnost

V souvislosti s nelegální činností v oblasti podnikání se může jevit jako nejlepším možným řešením pro odhalování a omezování neoprávněného podnikání kontrolní činnost ze strany pověřených orgánů státní správy. Důsledná kontrolní činnost patří mezi nejdůležitější opatření proti rozšiřování neoprávněného podnikání.

Mezi orgány státní správy, které mají pravomoc jev neoprávněné podnikání ovlivnit patří zejména živnostenské úřady, finanční úřady a Policie ČR. Tyto orgány můžou svou činností do jisté míry neoprávněné podnikání omezit prostřednictvím kontrol osob, a to v provozovnách a v jiných místech kde tyto osoby podnikají. V případech, kdy se jedná o podnikání na základě živnostenského oprávnění nebo na základě jiných zvláštních předpisů je kontrola založena na zjištění, zda podnikatelský subjekt nepřesahuje svou činností rámec činností, ke které mu bylo uděleno živnostenské či jiné oprávnění. Tato kontrola však působí

pouze na oprávněné podnikatele, kteří v rámci svého legálního podnikání vykonávají nějakou nelegální činnost.

Při odhalování neoprávněného podnikání, které se nachází zcela v nelegálním sektoru a není tudíž evidováno v obchodním rejstříku, je důležitá spolupráce úřadů státní správy mezi sebou a spolupráce s veřejností. Odhalování nových případů neoprávněného podnikání je bez upozornění veřejnosti složité. V případě, kdy nějaká osoba nahlásí orgánu státní správy, tedy živnostenskému úřadu, finančnímu úřadu nebo Policii ČR, podezření, že se na určitém místě může vyskytovat neoprávněná podnikatelská činnost, nebo že určitá osoba provozuje neoprávněné podnikání, pak daný orgán provede kontrolu na daném místě, zda tam neprobíhá nějaká neoprávněná podnikatelská činnost. S touto formou odhalování se ale může vyskytnout problém. Ten tkví v tom, že výrobky a služby produkované neoprávněným podnikáním jsou levnější, protože mají nižší náklady na produkci díky tomu, že zanedbávají povinnosti související s podnikáním, velkým činitelem je především neplacení daní z příjmu a další povinné odvody. Taková nižší cena může způsobovat zvýšenou loajalitu okolí vůči danému podnikateli. Způsob, kterým by i takovéto neoprávněné podnikání bylo možné odhalit spočívá v „utajené kontrole“. Utajenou kontrolou je myšlena taková kontrola, kdy se úředníci daného úřadu státní správy nejdříve vydávají za zákazníky, nechají se neoprávněným podnikatelem obsloužit, a když zaznamenají důkaz neoprávněného podnikání, odhalí svou pravou totožnost a poté provedou kontrolu zbylých součástí nelegálního podniku, aby zjistili rozsah neoprávněného podnikání. V případě úřadů státní správy může být komplikací, že se úřady mezi sebou nesmějí vyměňovat některé podstatné údaje od osob u nich evidovaných kvůli ochraně osobních údajů. Kdyby si ale úřady mezi sebou informace vyměňovat mohly, byl by systém jednodušší a bylo by možné nalézt různé nesrovnalosti, které by mohly být záminkou pro kontrolu.

Co se týče kontroly, nastává otázka, kdy to je ještě kontrola a kdy už omezování svobody. Kupříkladu je zbytečné kontrolovat třikrát za rok podnik, který existuje pět let a více a v žádném z let nevzniklo ani podezření na neoprávněnou činnost ani nikdy nebyl z žádné nelegální činnosti usvědčen. Kontrola by měla být prováděna především u nových podniků v pravidelných intervalech, aby bylo zabráněno porušení rozsahu živnostenského oprávnění.

Mezi úřady, které také mohou odhalovat část neoprávněného podnikání patří i úřady práce. Ty mohou přispět k odhalování takové součásti neoprávněného podnikání, jako je práce na černo. Odhalování práce na černo je závislé na množství prováděných kontrol

v legálních podnicích, avšak zvýšení množství kontrol by znamenalo i vyšší množství zaměstnanců pro úřady státní správy a tím pádem i vyšší náklady na provoz těchto úřadů.

Problematika práce na černo by mohla být řešena jednodušším způsobem, formou kontroly, která by osobu, jež je evidovaná na úřadu práce jako nezaměstnaná, nutila pravidelně docházet na úřad práce se hlásit v takových intervalech, aby dané osobě znemožnila vykonávat zaměstnání běžného rozsahu, tedy osmihodinovou pracovní směnu. Tato možnost je nejspíše nepoužitelná, neboť aby bylo osobě znemožněno vykonávat práci, například osmihodinovou směnu, jež byla uvedena výše, bylo by nutné vyžadovat alespoň jedno nebo dvě hlášení denně, a to spíše v nějaký „pracovní“ čas, například v 8 hodin ráno a ve 12 hodin v poledne.

Obdoba této varianty v elektronické podobě by se dala použít tak, že by na obecních úřadech byly terminály, kde by se nezaměstnaní z dané obce museli chodit přihlásit každý den v určitý čas. Aby byla možnost práce na černo znesnadněna, bylo by nutné se nahlásit vždy několikrát za sebou v rozmezí kupříkladu jedné hodiny.

Například nezaměstnaný pan Karel vedený na úřadu práce v patnáct kilometrů vzdáleném městě, spravující daný region, se musí každý den v devět hodin dostavit na obecní úřad v místě jeho bydliště a v jednom z terminálů zadat jeho přihlašovací údaje a přiložit otisk prstů, následující hodinu zde musí čekat, protože po prvním připojení do systému se musí ještě dvakrát každých dvacet minut přihlásit. V případě, kdy by tyto kroky neučinil, tak by mu z úřadu práce zavolali a upozornili ho, že nesplnil podmínky a byl by mu dán náhradní termín, kdy má toto přihlášení vykonat. Pokud by se nedostavil ani na další přihlášení, byla by mu dočasně odebrána finanční podpora a byly by podniknuty kroky, které by měly za cíl zjistit důvod jeho nepřítomnosti. V případě, že by se jednalo o nějakou pracovní činnost za úplatu, byla by mu odebrána finanční podpora trvale.

Tímto nebo obdobným způsobem by problematika práce na černo mohla být alespoň z části řešena. Jak je známo z novodobých mobilních telefonů, otisky prstů jsou běžnou technologií, a právě v tomto případě by mohla sloužit k zamezení obejití systému tím, že by například daná osoba využila jinou osobu, která by se za ni přihlásila. Je to poněkud násilná a nepříjemná forma, neboť se jedná jak o náklady pro nákup a provoz terminálů, tak pro neustálou kontrolu nepracujících osob.

4.1.3 Informování a vzdělávání veřejnosti

Častou příčinou, neoprávněného podnikání je nevědomost. Lidé neví, kde mají informace hledat, tak začnou podnikat bez oprávnění a třeba si ani neuvědomují, že to je nezákonné.

Formy, jakými by bylo možné veřejnost informovat je mnoho. Je ale nutné nalézt takové formy, které by se dostaly k co nejvíce osobám. Například letáčky do poštovních schránek, speciální webové stránky s jasnými odkazy, protože pro některé lidi může být právní forma textu hůře zpracovatelná a pochopitelná. Zde je ale problém v tom, že je potřebná oboustranná snaha, což někdy u osoby, jež zvažuje podnikání bez patřičného oprávnění, chybí.

Variantou, která by byla z mého pohledu optimální, by byly povinné přednášky na školách v rámci vyučování, kde by se touto tematikou zabýval znalec v oboru. Přednášky by mohly být součástí posledního ročníku na střední škole, případně na odborných učilištích. Informace o neoprávněném podnikání a obecně o podnikání by se tímto dostaly do povědomí široké veřejnosti. Tím by se mohlo nejen snížit rozšíření neoprávněného podnikání, ale zároveň by se mohlo zvýšit množství podnikatelů, kteří by jinak museli shánět informace sami a třeba by ani podnikání nezvažovali. V konečném důsledku by tento jednoduchý nástroj pro snížení neoprávněného podnikání mohl snížit růst neoprávněného podnikání, zvýšit chuť mladých podnikat a tím z dlouhodobého hlediska možná i přispět ke zvýšení životní úrovně v České republice.

K nenápadnému vzdělávání veřejnosti nejen v oblasti podnikání by mohly sloužit části reklamních ploch ve formě krátkých výstižných sloganů či vět. Například využít billboardy podél silnic, kde by 70 % plochy zabírala reklama a 30 % by zákonně sloužilo ke vzdělávání nebo alespoň informování. Člověk stojící na autobusové zastávce by naproti přes ulici viděl billboard, na kterém by spodní část zabírala reklama např. na nějakou slevovou akci v obchodním domě nacházejícím se nedaleko a v horní části billboardu by měl možnost si přečíst nějakou zajímavou statistiku, či odstavec zákona týkající se podnikání či jiného tématu s odkazem na webové stránky, kde najde více informací.

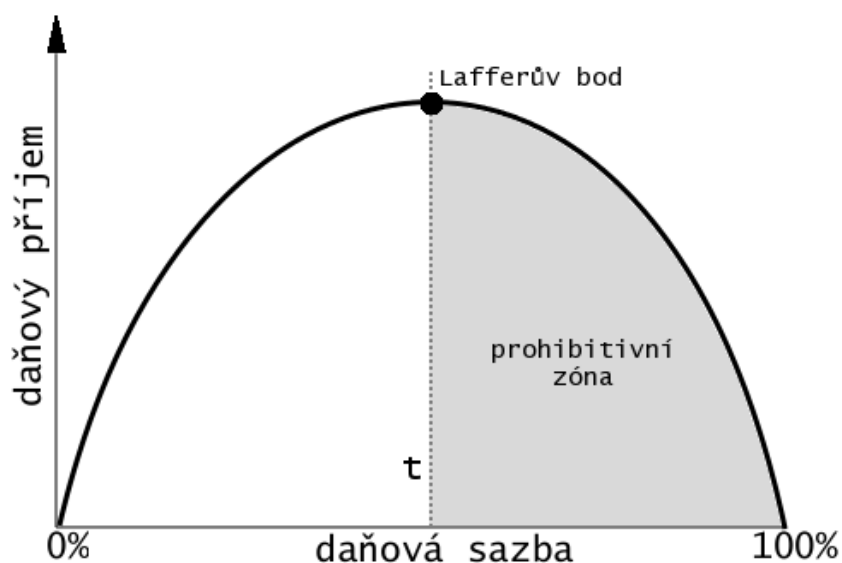
4.1.4 Snížení nebo úprava zdanění

Platba daní a odvádění sociálního a zdravotního pojištění patří mezi povinnosti, kterým se neoprávněné podnikání vyhýbá. Abychom zabránili rozšiřování neoprávněného

podnikání, které vzniká z důvodu vysoké míry zdanění, či vysokých odvodů na sociální a zdravotní pojištění, je třeba nalézt takové procentní sazby, které by byly pro stát nejvýhodnější. Tedy takové sazby, které by nalákaly nové podnikatele a tím nesnížili celkový příjem do státního rozpočtu. Je zřejmé, že pro některé podnikatele podnikající v nelegálním sektoru je jakékoliv zdanění nepřijatelné, neboť za předpokladu, že jsou ve svém nelegálním podnikání úspěšní, nemají důvod jevit jakoukoliv snahu začít podnikat legálně. V této podkapitole se zaměříme na úpravu daně. Sociální a zdravotní pojištění pak bude probráno v následující kapitole.

Snížení daňové zátěže by mohlo přispět ke snížení množství nových neoprávněných podnikatelů. Jaké hodnoty by stát měl stanovit není jednoduché určit. Nejdříve bude pohlédnuto na to, proč není výhodné daně neustále zvyšovat. Je logické, že následkem zvýšení zdanění se začne rozšiřovat i stínová ekonomika, jejíž součástí je neoprávněné podnikání. Vyšší daně tak pro stát nemusí znamenat i vyšší celkový příjem do státní pokladny, za což může zesílení stínové ekonomiky. Na tuto problematiku upozorňuje Lafferova křiva, znázorněna na Obr. 4.1. Na této křivce je vyobrazen ekonomický jev, kdy s růstem daňového zatížení roste i daňový výnos, ale pouze do bodu, který je v grafu označen jako Lafferův bod. Tento bod znázorňuje maximální zdanění, kdy je ještě většina osob ochotna odvádět daně. Při vyšší daňové zátěži se množství ochotných osob snižuje, což potom snižuje i daňový výnos.

4.1 Lafferova křivka. Vztah mezi úrovní daňové sazby a příjmem z daní.

Lafferova křivka

Zdroj: Lafferova křivka. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-04-15]. Dostupné z:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Lafferova_k%C5%99ivka#/media/File:Lafferova_k%C5%99ivka.png

Možností, jak efektivně snížit daně by mohlo být selektivní zdanění, kdy by určité živnosti byly zdaněny nižší sazbou. Daňovým zvýhodněním by se pak podporovaly takové podnikatelské činnosti, u kterých je možné pozorovat dlouhodobý upadající trend. Například řemeslné živnosti, kterých v poslední době ubývá. Příklad by se dal vzít z jednoduché obchodní praxe, kdy se zboží, kterého se chce obchod zbavit zlevní. V případě podnikání by to bylo daňové zvýhodnění takových živností, o které není velký zájem.

Taktéž by bylo vhodné uvažovat nad zvýhodněním začínajících podnikatelů. Potřebná by ale byla opatření proti zneužití tohoto systému. Příklad, jak by takový systém mohl fungovat bude popsán v následující podkapitole na příkladu odvodů pojistného na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění.

Součástí problematiky daňové zátěže je také složitost a rozsáhlost úpravy daňového systému. S rostoucí složitostí často přibývá chyb a skulinek, které podnikatelům umožňují obcházet povinnosti stanovené zákonem. Vzniká prostor pro daňové úniky a různé jiné nelegální činnosti. Dalo by se říci, že složitý daňový systém nepřímo podporuje neoprávněné podnikání nebo minimálně nelegální činnost v rámci legálního sektoru.

Pro Českou republiku je tedy na místě najít takovou míru zdanění, která by dosahovala optimálních příjmů do státního rozpočtu. Zároveň by však mělo být cílem zjednodušit daňový systém. Problémem jsou především časté změny daňových předpisů, které znesnadňují odvádění daní jak poplatníkům, tak finančním úřadům. Změny jsou navíc jen řešení dílčích problémů, které je potřeba zrovna řešit. Neřeší to však problém složitosti systému, naopak jej ve většině případů činí ještě složitějším. V západních státech, které mají větší zkušenosti s tržní ekonomikou je běžné, že finanční úřad zašle poplatníkovi již vyplněné daňové přiznání, protože čerpá informace z údajů, které mu podnikatel již dříve poskytl. (14) Systémová složitost však není jediným problémem. Náklady na odvádění daní jsou vysoké jak pro poplatníky, tak pro stát. Zároveň se složitost daňového systému může projevovat dlouhou dobou jež je potřebná pro splnění administrativních povinností týkajících se odvodů daní.

Samotným zjednodušením nutné administrativní činnosti se bude zabývat jedna z následujících podkapitol.

4.1.5 Snížení a úprava odvodů pojistného na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění

Stejně jako daně, patří i odvody na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění mezi povinnosti stanovené zákonem. Jak bylo již v dřívější kapitole uvedeno, nejnižší možný roční odvod na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění činí dohromady pro rok 2018 50 556 Kč. Pro větší podnikatelské subjekty se tato částka nemusí jevit problematická, pro začínající podnikatele to však může být nepříjemná finanční zátěž. Vzniká tedy otázka, jakým způsobem by bylo možné upravit tuto povinnost, aby bylo únosná i pro malé živnostníky začínající s menším kapitálem.

Snížení odvodů, které by dokázalo odradit potenciální neoprávněné podnikatele, by muselo být pravděpodobně větší, než by byla únosná míra pro státní rozpočet. Tato možnost tedy nepřipadá v úvahu jako použitelný nástroj pro efektivní snížení výskytu neoprávněného podnikání.

Možnost, která by dle mého názoru mohla přispět ke snížení výskytu tohoto nežádoucího jevu, by zahrnovala jistou formu podpory podnikání. Tato podpora by se projevovala tak, že by stát umožnil začínajícímu podniku nějaký časový úsek, například jeden rok nebo dva roky, podnikat bez nutnosti odvádět sociální a zdravotní pojištění. Aby tento způsob podpory mohl být funkční a omezila se co nejvíce možnost jeho zneužití, musel by

s tímto systémem být propojen systém kontroly. Z mého pohledu by bylo vhodné hlásit se každý měsíc na živnostenském úřadě s účetními výkazy za daný měsíc. Za předpokladu, že podnik vykazuje činnost a snaží se o růst a finanční stabilitu by mu pak bylo umožněno využít této formy podpory. Nutností by bylo zaštitit tuto podporu nějakou smlouvou mezi podnikatelským subjektem a úřadem. Ve smlouvě by například mohla být určena doba, na jak dlouhou dobu budou podnikatelskému subjektu odpuštěny tyto odvody, a podmínka, že v případě, že se subjekt nedostaví k pravidelné měsíční kontrole, která by trvala po dobu této podpory, by se tato smlouva anulovala, tudíž by o podporu ve formě odpuštění odvodů na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění přišel. V případě, že by smlouvu dodržel, by mu byly odvody, po dobu určenou ve smlouvě, trvale odpuštěny. Tato varianta se může jevit krkolomně, po jistých úpravách a zjednodušení by ale mohla v konečném důsledku sloužit ke snížení růstu neoprávněného podnikání. Zároveň by to mohlo urychlit rozvoj nových podniků a jejich stabilizaci na trhu.

Tento model by se dal využít i v předchozí podkapitole o zdanění, nebylo by však na místě úplné prominutí zdanění, případně by bylo potřebné zkrátit tuto podpůrnou dobu na kratší období, například první měsíc podnikání.

4.1.6 Snížení administrativního zatížení

Problematika složitosti administrativního zatížení podnikatelů souvisí především se založením podniku, s povinnými odvody a dalšími povinnostmi, které za jistých okolností mohou podnikatele nepřiměřeně vytěžovat. Taková představa může nejednoho člověka od podnikání odradit, či jej odradit alespoň od legální formy podnikání.

Snížení administrativního zatížení jistě povede k větší přístupnosti podnikání i pro ty osoby, které tolik nedbají na „papírování“ a rády by se věnovaly především té činnosti, kvůli které se rozhodly podnikat. Především zjednodušení samotného založení podniku by mohlo jistou měrou pomoci omezit růst neoprávněného podnikání. V poslední době dosti pomohla snížení administrativních povinností elektronizace různých dokumentů a formulářů.

V České republice tuto problematiku postupně řeší ministerstvo průmyslu a obchodu *Zprávou o míře a způsobu snižování administrativní zátěže podnikatelů pro rok 2016*. Tento materiál schválila vláda České republiky na svém zasedání dne 10. 7. 2017 usnesením vlády č. 505. Toto usnesení z roku 2017 bylo sestaveno na základě usnesení se stejným tématem z roku 2016. Tato zpráva informuje o výsledcích z nového přeměření administrativní zátěže

podnikatelů a přináší i návrh na další postup při snižování administrativní zátěže podnikatelů v následujícím období. Dle této zprávy se například v porovnání s rokem 2005 snížila administrativní zátěž o 31,49 %. Současné množství informačních povinností čítá 1 493 informačních povinností. Přes polovina těchto povinností vyplývá z národní legislativy, ostatní vznikají na základě směrnic a nařízení Evropské unie. (13)

Pro objasnění, jak na tom je Česká republika s administrativními povinnostmi oproti jiným zemím Evropy je možné porovnat průměrné množství hodin za rok potřebné pro správu daní u průměrného podniku. Například v Estonsku potřebují podniky pro zpracování daňové administrativy v průměrném podniku ročně 34 hodin. V České republice je pro zpracování daňových povinností potřeba 217 hodin. (13)

4.1.7 Alternativní nástroje

Změna legislativy v širším rozsahu

Jestliže by ke snížení růstu neoprávněného podnikání mohlo sloužit zjednodušení administrativních povinností a zjednodušení daňového systému, bylo by možná vhodné inspirovat se, jakožto Česká republika, legislativou některých států s prokázanou nízkou úrovní neoprávněného podnikání. Například by byly vhodné severské státy, které jsou proslulé svými vynikajícími sociálními systémy, související i se zdaněním, nenáročnou administrativou atd.

Systém odměn

Jak podpořit veřejnost, aby udala neoprávněného podnikatele i když jim poskytuje výrobky či služby za nižší ceny než oprávnění podnikatelé? Třeba nabízením odměny za nahlášení neoprávněného podnikání. Především by se to týkalo neoprávněného podnikání, kde je vyšší stupeň společenské nebezpečnosti, která by určitě hrozila u živností koncesovaných, kde spadá výroba lihovin, farmacie, lékařství a další obory, kde je potřebná potvrzená znalost v oboru.

Extrémní opatření

Povinná kontrola pozemků FO by jistě znamenala narušení soukromí a omezení osobní svobody, pravidelnou kontrolou pozemků všech občanů by se ale zamezilo nejen neoprávněnému podnikání, protože by podnik neměl mít kde provozovnu, protože by byla

odhalena, ale taky by toto extrémní opatření mohlo pomoci k omezení různých kriminálních činností.

Povinná evidence příjmů a výdajů FO. Respektive každý občan státu by musel mít transparentní účet, kde by musely být uvedeny všechny transakce, nejen elektronické. V případě, že by došlo k nesrovnalosti, úřady státní správy by zavedly potřebná opatření.

Tyto možnosti nástrojů jsou samozřejmě na hraně totalitního systému, ne-li dokonce už za hranou. U nástrojů je třeba hledat hranici, aby lidem nebyla narušena osobní svoboda. Extrémní povaha těchto nástrojů je především v tom, že silně zasahují do soukromí občanů. Jaká jiná možnost, jak jev neoprávněné podnikání zcela odstranit, ale existuje?

4.2 Porovnání nástrojů pro snížení neoprávněného podnikání

Porovnání nástrojů, které byly uvedeny v předešlé podkapitole pomůže nastínit, jaké nástroje by byly nejvhodnější pro snížení neoprávněného podnikání v České republice. Většina nástrojů, které by mohly efektivně snížit růst neoprávněného podnikání by znamenaly buďto markantní snížení příjmů do státní poklady, např. snížením zdanění, nebo zase zvýšení výdajů státu např. na zaplacení nových zaměstnanců úřadů státní správy. Proto je potřeba najít takové varianty, které zvýhodní podnikání natolik, aby pro podnikatele nebylo výhodné podnikat neoprávněně, ať už kvůli riziku způsobenému intenzivnějšími kontrolami, velkými sankcemi, či kvůli výhodám začínajících podnikatelů, a nebudou příliš drahé pro stát.

4.2.1 Porovnání nástrojů z hlediska efektivity

Z hlediska efektivity lze nástroje rozdělit na „sankčně-motivační“, „motivační“ a „prevenční“ nástroje.

Sankčně-motivační nástroje představují takové nástroje, které by měly odrazovat od neoprávněného podnikání s pomocí následků plynoucích z odhalení neoprávněného podnikání. Mezi sankčně-motivační nástroje patří sankce. Ty jakožto nástroj přímo neodhalují neoprávněné podnikání ani nesnižují jeho růst. Mohou být však zásadním důvodem pro osobu, jež by se rozhodovala, zda bude podnikat neoprávněně, aby dala přednost oprávněnému podnikání. Také je možné zde zařadit kontroly orgánů státní správy. Kontroly zajišťují právě odhalení neoprávněného podnikání a rozsah těchto kontrol a intenzita můžou zvyšovat riziko neoprávněných podnikatelů.

Motivační nástroje představují takové nástroje, které zlepšují podmínky pro oprávněné podnikání a tím motivují potenciální podnikatele, aby nevolili neoprávněné podnikání. Jedná se o nástroje jako jsou snížení nebo úprava daní, snížení nebo úprava odvodů na pojistné za sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, snížení administrativního zatížení a obecné zjednodušení legislativy související s podnikáním. Rovněž podpora začátků podnikání se jeví jako silný motivační nástroj.

Prevenční nástroje by měly zajišťovat snahu o omezení neoprávněného podnikání jak z krátkodobého, tak dlouhodobého hlediska. Z předešlé kapitoly se k nim řadí informování veřejnosti a kontrolní činnost. Nástroj informování veřejnosti by měl zajistit snížení růstu neoprávněného podnikání především z dlouhodobého hlediska, kdy je snahou snížit neznalosti v oblasti podnikání co nejširší veřejnosti. Na druhou stranu kontrolní činnost by měla zaručovat snahu o odhalování neoprávněného podnikání. K prevenčním nástrojům je možné také zařadit nástroj odměny za odhalení neoprávněného podnikání.

Dle mého názoru jsou hlavní příčinou, proč se lidé rozhodují podnikat neoprávněně, povinné odvody. Povinné daně, a především daně z příjmu v kombinaci s pojistným na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění činí pro většinu začínajících podnikatelů velké částky. Tím je zároveň omezován potenciál a zpomalován růst nových podniků. Určitá forma zvýhodnění nových podnikatelů by tuto příčinu mohla vyřešit, jak bylo již uvedeno v předešlých kapitolách. Další příčinou je složitá administrativa. Tu by bylo možno vyřešit úpravou daňové legislativy.

Nejefektivnějšími se jeví nástroje motivační, protože hlavní příčinou, proč podnikatelé zvolí možnost podnikat neoprávněně jsou vysoké části příjmů, které musejí odvádět státu. Snížení daňového zatížení v kombinaci se snížením povinných odvodů na pojistné za sociální zabezpečení a zdravotní pojištění by mělo velkým dílem přispět ke snížení neoprávněného podnikání. Jak již bylo výše řečeno, celoplošné snížení těchto odvodů by nejspíše nebylo efektivním řešením, protože stát by přišel o značné příjmy. Možnou cestou by byla ona podpora pro začínající podnikatele.

Dalšími důležitými nástroji z hlediska efektivity jsou nástroje prevenční. Z nich informační nástroje zajistí snížení růstu neoprávněného podnikání informováním veřejnosti o možnostech podnikání. Kontrolní činnost představuje jednoznačně nejdůležitější nástroj k odhalování neoprávněného podnikání. Je potřeba zvýšit intenzitu kontrolní činnosti na takovou úroveň, aby bylo odhalováno co nejvíce neoprávněných podnikatelů. Pak bude

možno využít sankce proti těmto podnikatelům a systém nástrojů se stane více efektivním, což samo o sobě může odradit mnoho potenciálních neoprávněných podnikatelů.

Sankčně-motivační nástroje hrají roli spíše v určitém odrazování. Jejich cílem je především trest za nelegální činnost, ale také odrazování podnikatelů od nelegální činnosti. Jejich vliv na jednotlivce je ale individuální. Není možné tedy tvrdit, že to je nástroj, který přímo snižuje neoprávněné podnikání.

Aby bylo snižování neoprávněného podnikání co nejefektivnější, bylo by nejlepší najít kombinaci takových nástrojů, které zahrnují nejpodstatnější příčiny samotného vzniku neoprávněného podnikání. Ideální by samozřejmě bylo použít všechny nástroje zároveň a v co největší míře, realita je však taková, že je potřeba aby stát postupoval alespoň po krocích a snažil se alespoň z dlouhodobého hlediska vytvořit vizi funkčního systému.

Stát se již v malých krocích v rámci změny legislativy snaží snížit alespoň administrativní zátěž, jak bylo uvedeno výše. K efektivnímu vlivu na růst neoprávněného podnikání to však má daleko. Požadovanému snížení růstu neoprávněného podnikání by mohlo posloužit snížení daní s výhodami pro nové podniky za určitých podmínek. Také změny daňového systému podle států s lépe fungující daňovou legislativou by nebylo ke škodě, neboť složitý systém nahrává daňovým únikům. K tomu, kdyby se posílilo informování veřejnosti o této problematice v kombinaci se zefektivněním a zintenzivněním kontrol, mohla by časem FO přejít chuť podnikat neoprávněně.

4.2.2 Porovnání nástrojů z hlediska finančních nároků

Téměř všechny nástroje znamenají pro stát nějaké výdaje. Správnou kombinací nástrojů by však bylo možné docílit takových výsledků, kdy by se, i přes vyšší výdaje díky efektivitě ve snížení neoprávněného podnikání dané kombinace, posílení nástrojů vyplátilo.

Aby mohly být prováděny kontroly, musí stát platit zaměstnance úřadů sociální správy. Snížení daní by znamenalo snížení příjmů do státní pokladny. To stejně tak platí pro snížení odvodů pojistného na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění. Informování veřejnosti taktéž zahrnuje pověřenou osobu, kterou by stát musel zaměstnávat. Z dlouhodobého hlediska by jistě trvalo nějakou dobu, než by se snížení neoprávněného podnikání projevilo. Bude tedy nutné hledat náhradu zvýšených výdajů v jiných částech ekonomického systému státu. Např. při snížení daně z příjmu PO by bylo nutné navýšit

silniční zdanění, případně daň z přidané hodnoty, případně rozprostřít toto vyvážení mezi více daní.

Nástroje jako snížení administrativního zatížení by naopak mohly sloužit ke snížení výdajů, které stát musí vynakládat na činnosti s administrativou související. Podnikatel v dnešní České republice musí být v kontaktu s alespoň třemi úřady pro odvedení všech povinných daní. Zjednodušením alespoň téhle části odvádění daní, třeba tím, že by byl nutný kontakt pouze s jedním úřadem, by stát ušetřil minimálně na zaměstnancích.

Při prosazování nástrojů pro snížení neoprávněného podnikání je tedy nutné brát v úvahu finanční náročnost jednotlivých nástrojů. Především pak nástroje jako snížení daní, či snížení odvodů pojistného na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění se jeví jako velmi drahé pro stát.

Dle mého názoru je potenciál nástrojů snížení daní a snížení odvodů pojistného na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění velmi nízký. Důvod pro toto mé tvrzení je takový, že předpokladem pro snížení neoprávněného podnikání je přesvědčení neoprávněných podnikatelů, že se jim podnikání v legálním sektoru vyplatí. Nemyslím si, že snížení daní nebo odvodů o procento nebo o dvě by osoby již „úspěšně“ nelegálně podnikající přesvědčilo. Aby bylo možné přesvědčit co největší množství těchto podnikatelů. Bylo by nutné snížení daní o pro stát nejspíše neúnosnou míru.

4.2.3 Návrh optimálního nástroje ke snížení neoprávněného podnikání

Příčiny neoprávněného podnikání nám jasně naznačují, že obecnými hlavními příčinami jeho vzniku jsou výše povinných odvodů a složitost právního systému. Na kterou příčinu se tedy primárně zaměřit? Levnější variantou by jistě bylo, zaměřit se na složitost legislativy. Jejím zjednodušením se sníží čas potřebný pro administrativní povinnosti. Jak však efektivně zjednodušit administrativu?

Řešením může být podpora sdílení informací mezi úřady. Úřady spojené se zdaněním si kvůli ochraně osobních údajů nesmí mezi sebou předávat informace o plátcích. Podnikatelé tedy musí každému z těchto institucí poskytovat potřebné informace znovu. V případě, že by se tento problém vyřešil, ušetřili by podnikatelé čas a stát peníze. K tomu by bylo vhodné inspirovat se od států západní a severní Evropy v tom, že by finanční úřad měl již předvyplněné daňové přiznání z informací poskytnutých zaměstnavateli dříve. Tato opatření

by pak byla schopná omezit daňové úniky a snížit čas potřebný pro vykonání těchto administrativních povinností na obou stranách. (14)

Z dlouhodobého hlediska se jeví jako optimální nástroj pro snížení neoprávněného podnikání informování veřejnosti. Předání podstatných informací souvisejících s podnikáním jakoukoliv formou může přinést nejen snížení neoprávněného podnikání, ale i nárůst podnikání v legálním sektoru. A to především proto, že například v mém okolí znám hned několik osob, které mají zajímavé nápady či schopnosti, které by se daly proměnit v podnikatelskou činnost, avšak buďto se jim jeví podnikání příliš složité, v souvislosti s povinnostmi vůči státu, anebo neví, jak se prosadit v rámci tržní ekonomiky, proto raději volí zaměstnanecký poměr, kdy je práce mnohdy nebaví ani neuspokojuje. Informování ve formě přednášek v kombinaci s nějakou formou motivace by právě takovým lidem mohlo pomoci naplnit svůj potenciál. Možná se tento nástroj jeví jako zbytečný v dnešní době internetu a dostupnosti jakýchkoliv informací jediným kliknutím. Ale právě nepřehledné množství informací komplikují to, aby se správné informace dostaly ke správným lidem. Aby informování bylo efektivní, bylo by potřebné informace k lidem dostávat povinně např. ve formě přednášek na školách, jak bylo uvedeno v předešlých kapitolách.

V případě, že by byl zjednodušen systém zdanění spolu s administrativními povinnostmi a veřejnosti by byly podsouvány informace o podnikání, přišel by čas na posílení kontroly a sankcí. Kontrola je základem pro odhalování neoprávněného podnikání, jak bylo již uvedeno v části práce o kontrolní činnosti. Posílení kontroly by spočívalo především v intenzivnější spolupráci mezi úřady státní správy a s tím související investigativní činností, jejímž účelem by bylo vyhledávání osob provozujících podnikatelskou činnost bez patřičného oprávnění.

S efektivitou kontrol souvisí i nahlášení ze strany veřejnosti. Čím více budou lidé ochotni informovat o nelegální činnosti, tím více bude odhalených neoprávněných podnikatelů. Větší ochoty veřejnosti spolupracovat by pak bylo docíleno formou nabídky odměn, které by mohly být finančního rázu. V tomto případě by bylo nutností, aby byla odměna veřejně vyhlášena po celé republice.

Dle mého názoru by kombinace výše popsaných nástrojů pro viditelné snížení růstu stačila. Problémem by pravděpodobně byla velká změna legislativy v souvislosti se zjednodušením daňového systému. Vyřešit by se však dal postupnými kroky, které už v současnosti provádí vláda České republiky. Od roku 2005 do roku 2016 se podařilo snížit

administrativní zatížení o 31,49 %. Otázka však je, zda by zjednodušení administrativního systému vlády České republiky vyhovovalo. Od revoluce v roce 1989 bylo v politických kruzích nemálo kauz, které souvisely s daňovými úniky, korupcí a dalšími trestnými činy, kterým nahrává složitost systému zdanění.

Co se týče snížení daní a odvodů na pojistné za sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, bylo by vhodné spíše než snížit, sjednotit daně, a to souvisí spíše se zjednodušením a úpravou legislativy, které bylo vymezeno výše.

4.3 Boj se stínovou ekonomikou, prací na černo a neoprávněným podnikáním ve vyspělých zemích Evropské unie

Vzhledem k tomu, že do počátku 90. let 20. století v České republice nebyla funkční tržní ekonomika, mají západní vyspělé státy Evropské unie před námi náskok v boji s nelegální činností v oblasti podnikání. Je tedy i v rámci této bakalářské práce přínosné podívat se na to, jak tyto státy s tímto problémem bojují.

4.3.1 Nástroje ke snížení stínové ekonomiky, práce na černo a neoprávněného podnikání

Vyspělé státy západní Evropy bojují s touto problematikou komplexně, je tedy třeba objasnit alespoň základní podobné aspekty, které jsou k nalezení ve všech těchto zemích:

- co se týče práce na černo, je vše směřováno ke zpřísnění legislativy, zintenzivnění kontrolní a vyhledávací činnosti a zvýšení postihů za práci na černo,
- dále jsou nástroje určeny především na boj proti daňovým únikům a zneužívání sociálních dávek při práci na černo,
- v každém státě lze najít určité specifické kontrolní činnosti,
- nárůst spolupráce mezi jednotlivými kontrolními orgány, hlavně pak v oblasti výměny informací. (1)

Tyto nástroje shrnuje pan Fassmann do bloků:

Zesílení vynucování pravidel, kontrola, vyhledávání a sankce za tyto činnosti

Členské státy za účelem boje s nelegální činností v oblasti podnikání posílily legislativu a výrazně zvýšily sankce, ať už v případech práce na černo, tak při krácení daňových a pojistných plateb do sociálních systémů a při zneužívání sociálních dávek. Zesílená sankční opatření byla přijata na začátku nového tisíciletí v Německu, Francii, Irsku, Rakousku a dalších zemích. V Německu např. přijali opatření, kdy při odhalení nelegálního zaměstnávání může být zaměstnavateli udělen trest ve formě vyloučení z veřejných tendrů (veřejná nabídková soutěž) až na tři roky, v Rakousku byly zavedeny čipové karty sociálního zabezpečení pro boj proti zneužívání sociálních dávek atd. (1)

K tomu, aby byla zákonná opatření efektivní je nutné využít výrazný systém vynucování, proto byly v nejvyspělejších zemích Evropské unie výrazně zesíleny kontroly dodržování předpisů a to především: daňových, pojistných, pracovněprávních a předpisů v oblasti sociální ochrany. Kontroly jsou zaměřeny na sektory, které jsou nejvíce postiženy prací na černo. Ve Španělsku cestovní ruch, v Německu, Irsku a Švédsku stavebnictví a např. v Nizozemí byla kontrola zaměřena na nelegální zahraniční pracovníky. (1)

Pro zvýšení efektivity kontrol je také důležitá spolupráce mezi jednotlivými úřady státní a veřejné správy. Této oblasti se věnovalo především Německo, Francie, Finsko a Lucembursko. Jednalo se jak o personální, tak finanční posílení. Německu, Francii a Itálii se zlepšila komunikace mezi centrálními, regionálními a místními orgány. V Rakousku se v roce 2002 všechny kontrolní aktivity sjednotily pod rámec ministerstva financí atd. (1)

Vzdělávací a informační kampaně

Především se jedná o zvyšování společenského povědomí o práci na černo. Např. v Německu byla v polovině 90. let vyhlášena všeobecná výzva obyvatelstvu, aby přihlásili jakoukoliv prováděnou práci. Portugalsko, Finsko a Švédsko informovali obyvatelstvo o riziku spojenému s využíváním nehlášené práce ve stavebnictví, jelikož není žádná ochrana proti způsobeným vadám či proti vykradení či poškození. V Řecku, Irsku, Dánsku a Velké Británii bylo informování veřejnosti pojato jako zveřejňování výsledků kontrol a udělených sankcí. Irsko dokonce zveřejňovalo jména narušitelů norem. (1)

Změny v legislativě pracovního trhu

Cílem je stimulovat přeměnu práce na černo na formální zaměstnání. V některých státech Evropské unie byly zavedeny změny na konci 90. let 20. století. Španělsko změnilo uspořádání nestandardní práce, Itálie zavedla nové typy pracovních smluv, jež umožňují lidem vstoupit na formální pracovní trh, Nizozemí uvolnilo přísné předpisy pro soukromé zprostředkovatelný práce. I po roce 2000 pokračovaly dál změny v některých členských státech Evropské unie. V Rakousku došlo k výrazné přizpůsobivosti dohod o pracovní době, v Belgii byla legislativně zavedena transformace nezákonné domácí práce na práci legální a také došlo ke zjednodušení legislativy v souvislosti s dočasnou prací. Ke zjednodušení došlo i v Německu, Dánsku a Nizozemí. (1)

Zjednodušení administrativní zátěže při registraci pracovníků a zakládání firem

K výrazným úpravám a zjednodušením administrativní zátěže, ať už se týká registrace nových pracovníků nebo zakládání nových podniků, došlo především v Německu, Itálii, Španělsku, Nizozemí a ve Velké Británii. Jak bylo uvedeno v předešlých kapitolách administrativní a regulativní požadavky patří mezi nejvážnější překážky, kterým podniky musí čelit. Proto výše zmíněné státy zareagovaly na tuto problematiku snížením administrativní zátěže podnikání, a to především u zakládání firem. (1)

Podpůrná opatření v daňových systémech

Většina vyspělých států Evropské unie provedla změny v daňové legislativě v souvislosti s úrovní osobního zdanění a možností daňových odpočtů. Tyto změny měly v některých případech pozitivní vedlejší efekty vůči práci na černo. Ve Švédsku, Dánsku a Španělsku probíhají již přes dvacet let daňové reformy s cílem snížení vysokých marginálních sazeb daně z příjmu FO. V Rakousku, Itálii, Lucembursku, Belgii a Německu mělo vliv na snížení práce na černo rozšíření možností daňových odpočtů u daně z příjmu FO u plateb za služby pro domácnost poskytovanými oficiálními podniky. (1)

V některých zemích došlo k úpravám placení pojistného do sociálních systémů. Tato opatření měla za cíl podpořit zaměstnanost, měla ale i vedlejší efekt, a to snižování nehlášené práce. Dále byly zjednodušeny administrativní procedury v oblasti daní a sociálního pojištění v Irsku, Lucembursku, Švédsku a Německu. V Irsku, Nizozemí a Portugalsku bylo administrativní zjednodušování směřováno k podpoře a zlepšení situace poctivých daňových poplatníků. (1)

Dotace, subvence nebo redukce režijních nákladů domácností

Státy Německo, Belgie a Francie zavedly určitý systém, ve kterém si domácnosti mohou koupit za nižší ceny domácí služby a zároveň zajistit zaplacení příspěvku na sociální zabezpečení a daně v souvislosti s těmito službami prostřednictvím tohoto systému. (1)

Severní Evropské státy se soustředily především na odpočty daní a na dotace některých služeb a směřování k tomu, aby domácnosti dávaly přednost využití formální práce před prací na černo. Daňové odpočty a dotace na obnovu domů byly úspěšně přijaty a podařilo se převést jinak neformální práci do formálního sektoru. (1)

Subvencování (systematická hmotná podpora nebo výpomoc z veřejných prostředků) domácích služeb zavedli státy Dánsko, Finsko, Belgie a Německo. Subvence poskytuje stát jako část mzdy pro pracovníka vykonávajícího domácí službu. Domácnosti se tak snižuje cena. Je zde nutnost pro poskytovatele služby, aby o subvenci zažádal, stát tak zajistil, aby byla činnost hlášená a zdaněná. V Dánsku zavedli toto schéma zkušebně zavedeno v roce 1994, v roce 1997 se pak stalo trvalým opatřením. Vláda v tomto případě dotuje 40 % nákladů práce, maximálně však 7000 eur ročně. (1)

Sociální dialog

Odbory mají nezastupitelnou úlohu v boji s nedeklarovanou prací. Důležité jsou při kontrole dodržování pracovněprávních a bezpečnostních opatření a plnění směrnic a pracovních smluv na pracovištích. V některých zemích se odbory dokonce zapojují do kontrolní činnosti přímo s orgány státu a do kampaní proti využívání práce na černo. A to ve Francii, Itálii, Německu a v severských státech. (1)

5 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo identifikovat a porovnat jednotlivé nástroje sloužící ke snížení rozsahu neoprávněného podnikání v České republice. Z identifikace a porovnání nástrojů poté vzešly návrhy, které vedly k nalezení optimálního řešení neoprávněného podnikání v České republice.

V první části bakalářské práce byly vymezeny podstatné pojmy související s podnikáním v České republice. Dále byly v této části bakalářské práce vymezeny ekonomické aspekty neoprávněného podnikání, a to jak z mikroekonomického, tak i z makroekonomického hlediska. Součástí byly taktéž možné příčiny vzniku, případně růstu neoprávněného podnikání.

Druhá část práce se zaměřuje na právní aspekty neoprávněného podnikání. V kapitole je popsáno neoprávněného podnikání z hlediska jak živnostenského zákona, tak trestního zákona. V souvislosti s živnostenským zákonem je v rámci tématu důležitá zejména živnostenská kontrola, která jak bylo řečeno v pozdějších kapitolách, se řadí mezi nejpodstatnější nástroje k odhalování a snížení neoprávněného podnikání. § 251 Trestního zákona potom vyobrazuje neoprávněné podnikání z pohledu trestního zákona s čímž souvisí i výměra rozsahu neoprávněného podnikání. Právě větší rozsah je podmínkou pro posouzení neoprávněného podnikání.

Ve třetí a zároveň poslední části práce jsou uvedeny nástroje ke snížení neoprávněného podnikání. Tyto nástroje byly za využití vědeckých metod – metody dedukce, indukce, analýzy byly identifikovány z příčin vzniku neoprávněného podnikání. A to takovým způsobem, že cílem nástrojů je eliminovat či omezit jednotlivé příčiny. V další části této kapitoly byla využita metoda srovnávací, kdy byla nastíněna aplikace nástrojů v praxi, což bylo zároveň pilířem porovnání jednotlivých nástrojů. Poté byla využita analýza syntézy, kdy se ze vzešlých poznatků utvořila kombinace nástrojů, jež by mohla sloužit ke snížení neoprávněného podnikání. V poslední podkapitole této části byly uvedeny nástroje ke snížení především stínové ekonomiky a práce na černo, které využívají vyspělé členské státy Evropské unie. Jelikož je ale neoprávněné podnikání součástí stínové ekonomiky, bylo vhodné uvést způsoby jakými s těmito problémy bojují vyspělejší státy Evropské unie, kvůli ucelenému pohledu na problematiku neoprávněného podnikání v zemích s tržním hospodářským systémem.

Cílem bakalářské práce bylo porovnat nástroje ke snížení neoprávněného podnikání a nalézt optimální kombinaci těchto nástrojů. Při dosahování tohoto cíle bylo potřeba brát v potaz hlediska, která činí různé nástroje použitelné na různých místech. Základem, ze kterého se vycházelo při nalézání nástrojů, byly logické příčiny vzniku neoprávněného podnikání. Příčiny vycházely především z povinností, kterým se podnikatelé podnikající neoprávněně vyhýbají. Poté byly nástroje porovnány, a to ze dvou hledisek. V první řadě z hlediska efektivity, kdy bylo hlavním cílem co největší snížení neoprávněného podnikání bez ohledu na cenu daného nástroje. Druhým hlediskem bylo hledisko finanční náročnosti, kde byl podstatný především poměr ceny a efektivity. Nakonec bylo poukázáno na možnou optimální kombinaci nástrojů, které by mohly být použity v praxi k úspěšnému snížení neoprávněného podnikání.

Seznam použité literatury

Odborná literatura

1. FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha: Sondy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7.
2. FRANK, Robert H. a Ben BERNANKE. *Ekonomie*. Praha: Grada, 2003. Profesionál. ISBN 80-247-0471-4.
3. HORZINKOVÁ, E. *Živnostenský zákon v praxi 2010/2011*. 8. Vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r.o., 2010. ISBN 978-80-7263-515-0.
4. JUREČKA, Václav. *Makroekonomie*. 2., aktualizované vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4386-8.
5. JUREČKA, Václav. *Mikroekonomie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4386-8.
6. KAMENÍK, Petr, 2014. *Živnostenský zákon: Zákon o živnostenských úřadech: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-471-2.
7. PELC, Vladimír. *Zákon o daních z příjmů: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-517-6.
8. ŠÁMAL, Petr a kolektiv. *Trestní zákoník II §140 až §421*. 2 vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5.
9. ŠVARCOVÁ, Jena et al. *Ekonomie: stručný přehled: teorie a praxe aktuálně a v souvislostech*. Zlín: CEED, 2010. ISBN 978-808-7301-005.

Elektronické zdroje

10. IPodnikatel: Právní formy podnikání pro fyzické a právnické osoby [online]. [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.ipodnikatel.cz/Zahajeni-podnikani/pravni-formy-podnikani-pro-fyzicke-a-pravnicke-osoby.html>
11. Centrum ekonomických a tržních analýz. Stínová ekonomika v České republice. [online]. 2015 [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: http://eceta.cz/wp-content/uploads/2015/11/SE_01_2015_web.pdf

12. IPodnikatel: Švarc systém aneb zaměstnání „na živnostňák“ [online]. [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <http://www.ipodnikatel.cz/Prijem-zamestnancu/svarc-system-aneb-zamestnani-na-zivnostnak/Vyhody-a-nevyhody-svarc-systemu.html>
13. Ministerstvo průmyslu a obchodu: Informace o snižování administrativní zátěže podnikání za rok 2016 [online]. [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/regulace-podnikani-a-snizovani-administrativni-zateze/snizovani-administrativni-zateze-podnikatelu/informace-o-snizovani-administrativni-zateze-podnikani-za-rok-2016--230490/>
14. Očima expertů: Jak zjednodušit daňový systém? [online]. [cit. 2018-04-21]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/dan-z-prijmu-fyzickych-osob/315312-ocima-expertu-jak-zjednodusit-danovy-system>

Právní předpisy

15. Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, v aktuálním znění
16. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v aktuálním znění
17. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v aktuálním znění
18. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
19. Zákon č. 589/1992 Sb., zákon o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.
20. Neplatný zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Seznam zkratek

ŽivZ - Živnostenský zákon

TrZ – Trestní zákon

NOZ – Nový občanský zákoník

ZOK – Zákon o obchodních korporacích

FO – Fyzická osoba

PO – Právnícká osoba

HDP – Hrubý domácí produkt

HPH – Hrubá přidaná hodnota

OSVČ – Osoba samostatně výdělečně činná

CETA – Centrum ekonomických a tržních analýza

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;

- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);

- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;

- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;

- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 9. 5. 2018

Bedřich Tošer

Bedřich Tošer